

Enskildas ansvar och agerande vid kriser

Offentliga aktörers bedömningar

Viktorias Asp

Innehåll

Sammanfattning	3
1. Introduktion	3
1.1 Uppdraget.....	4
1.2 Syfte och mål	4
1.3 Utgångspunkter för studien	4
1.4 Disposition	5
2. Metod	6
2.1 Urval.....	6
2.2 Datainsamling.....	7
3. Resultat	10
3.1 Synen på ansvar	11
3.2 Situationer vid en kris.....	13
3.2.1 Förberedande åtgärder	13
3.2.2 Viktigt meddelande till allmänheten	15
3.2.3 Evakuering vid naturolycka	16
3.2.4 Informationsbehov vid terrorattentat.....	17
3.2.5 Långvarigt elavbrott	19
3.2.6 Smittsam sjukdom	21
3.2.7 Återhämtning efter elavbrott	22
3.3 Den egna beredskapen.....	23
3.4 Förtroende för offentliga aktörers förmåga.....	26
3.5 Frivilliga vid kriser.....	27
3.6 Förbättra medborgarnas krisberedskapsförmåga.....	29
3.7 Skogsbranden i Västmanland	33
4. Analys	33
4.1 Vad ingår i ansvaret?.....	34
4.2 Vilka förväntningar har offentliga aktörer på enskildas agerande?	35
4.3 Skillnader i ansvarssyn och förväntat agerande.....	38
4.4 Hur kan enskildas krisberedskapsförmåga stärkas?	39
5. Slutsatser	42
5.1 Vidare forskning.....	43
6. Referenser	44

Sammanfattning

Rapporten ger en bild av hur offentliga aktörer ser på gränsdragningarna mellan det offentligas och den enskildas ansvar vid kriser och vilka förväntningar aktörerna har på enskildas krisberedskapsförmåga. Till grund ligger en enkät skickad till beredskapssamordnare eller motsvarande i samtliga kommuner, landsting och länsstyrelser samt en fokusgrupp med representanter för centrala myndigheter.

Överlag är offentliga aktörer överens om hur enskilda bör ta ansvar. Under tre dygn bör enskilda kunna täcka det egna hushållets behov av vatten, mat, värme och information. Det finns en stark samsyn i att enskilda bör ta ansvar genom att hjälpa varandra vid kriser, exempelvis genom att dela med sig av förnödenheter. Vidare bör enskilda medborgare ta ansvar genom att ha kunskap om risker och följa råd från offentliga aktörer.

Det finns områden där offentliga aktörer är oeniga om på vilka sätt enskilda bör ta ansvar. Områdena innefattar om enskilda ska fungera som en resurs till det offentligas krishanteringsarbete, tillsammans ansvara för att det är ordning och säkerhet i samhället under ett längre elavbrott, följa myndigheters råd om att vaccinera sig vid smittoutbrott, ha en packad väska och en plan för att snabbt kunna evakuera sin bostad, kunskap om hot och risker i närområdet samt om enskilda har ansvar för att förmedla viktig information vid ett förmodat terrorattentat.

Ansvarsynen skiljer sig mellan lokal och regional nivå. Personer som arbetar på länsstyrelser ser mer långtgående på enskildas ansvar än vad beredskapssamordnare i kommuner och landsting gör.

Hur tror offentliga aktörer att enskilda agerar och förbereder sig för kriser? Förväntningarna på enskildas krisberedskapsförmåga är låga. De flesta bedömer att enskilda kan klara självförsörjning under högst ett dygn. Bara drygt hälften tror att enskilda är medvetna om att samhällsfunktioner kan sluta fungera normalt vid en kris. Likaså är förväntningarna på i vilken utsträckning människor hjälper varandra ganska låga. Bara drygt 40 procent av de offentliga aktörerna tror att människor hjälper varandra vid kriser.

Ett fåtal människor tros under en kris begå brott, antingen för att få tillgång till förnödenheter till det egna hushållet eller för att sälja vidare. Enligt forskning är det en vanlig myt att kriser leder till att människor blir överdrivet själviska med plundring eller annan brottslighet som följd. Tvärtom brukar människor vid kriser vara solidariska, hjälpa varandra och dela på de knappa resurser som finns.

De flesta offentliga aktörer menar att enskildas ansvar bör förtydligas. Det skulle underlätta vid kunskapshöjande informationsåtgärder och ge beredskapssamordnarna stöd i arbetet med att öka enskildas krisberedskapsförmåga. För att enskildas krisberedskap ska öka är det dock avgörande med vilja och intresse från allmänhet, politiker och myndigheter.

1. Introduktion

Under 2014 startade flera initiativ för att öka medborgarnas krisberedskapsförmåga. Som exempel började Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) sända poddradion *Om krisen kommer*, Civilförsvarsförbundet inledde kampanjen *72 timmar* med informationsträffar om kommunens krisberedskap och hur man själv kan förbereda sig och Göteborgs stad genomförde en omfattande informationskampanj om hur man som enskild kan bygga upp en hemberedskap för tre dygn.¹

Lagstiftning och offentliga dokument ger endast generella svar på var gränsen mellan enskildas och det offentliga ansvar går vid en kris. Våren 2014 kom en ny krisberedskapsproposition.² Den medförde att det blev något tydligare hur det offentliga ser på vilket ansvar och vilken roll det är önskvärt att enskilda tar vid kriser. Krishantering kommer dock fortfarande att påverkas av uppfattningarna och förväntningarna som personer verksamma i krisberedskapssystemet har på den enskildes ansvar och förmåga.

1.1 Uppdraget

Crismart vid Försvarshögskolan fick våren 2014 i uppdrag av Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) att undersöka offentliga aktörers syn på enskilda människors ansvar och roll i samband med kriser.

Offentliga aktörer har i studien främst representerats av beredskapssamordnare eller beredskapsdirektörer. Tillsammans ger de en bild av hur personer yrkesverksamma i krisberedskapssystemet ser på gränsdragningarna mellan det offentliga och enskildas ansvar vid kriser och vilka förväntningar de har på enskildas krisberedskapsförmåga.

1.2 Syfte och mål

MSB:s syfte med studien har varit att få en bild av hur offentliga aktörer på lokal, regional och central nivå ser på enskildas ansvar och vilka förväntningar de har på enskilda medborgares förmåga före, under och efter en allvarlig händelse eller kris.

Målet är att skapa ett kunskapsunderlag till MSB:s arbete med att informera allmänheten, och till att stödja kommuner och andra aktörer i deras arbete med att stärka enskildas krisberedskapsförmåga genom information och andra kunskapshöjande insatser.

1.3 Utgångspunkter för studien

Studien beskriver vilket ansvar beredskapssamordnare och motsvarande anser att enskilda medborgare bör ta i en krissituation. Utöver ansvarssynen, ger rapporten en bild av vilka förväntningar beredskapssamordnare har på medborgarnas krisberedskapsförmåga. Hur många medborgare tror de har hemberedskap och hur många bedömer de kommer att

¹ MSB 2014; Göteborgs stad 2014; Civilförsvarsförbundet 2014.

² Prop. 2013/14:144.

hjälpa varandra vid en kris? Studien visar vilka bedömningar personer som arbetar i krisberedskapssystemet gör av hur enskilda kommer att agera vid kriser och vilket ansvar de bör ta. Studien ger inte svar på hur medborgare faktiskt agerar vid en kris och vilket ansvar de skulle ta.

Uppdraget är en fortsättning på en studie genomförd 2013-2014. Crismart undersökte på uppdrag av MSB vilket ansvar enskilda medborgare har vid allvarliga olyckor och kriser (FHS beteckning: 200/2013). Fokus låg på hur enskildas ansvarstagande har beskrivits i offentliga dokument mellan åren 2001-2013. De offentliga dokumenten beskriver enskildas ansvar i generella ordalag och på vilket sätt enskilda förväntas ta ansvar konkretiseras sällan. Samtidigt har enskilda höga förväntningar på att samhället ska fungera och att det offentliga ska ge skydd och stöd i en kris. I flera utredningar, propositioner och lagtexter har det offentliga försökt sätta förväntningarna på vad det anser vara en rimlig nivå. Nivån kan sammanfattas med att ansvaret i första hand ska ligga på den enskilda medborgaren och att försäkringar är en viktig del för att enskilda ska kunna ta ansvar.

Dessutom gjordes en tematisk analys av befintlig forskning för att se hur enskilda faktiskt har agerat före, under och efter allvarliga olyckor och kriser. Agerandet undersöktes närmare vid några händelser: Flodvågskatastrofen i Sydostasien 2004, stormen Gudrun 2005, den nya influensan 2009 och snöovädret 2010. Agerandet under dessa kriser stämmer överens med studier från andra händelser. Den övergripande bilden är att människor hjälper varandra vid kriser och det uppstår sällan panik. Vid många händelser har enskilda tagit stort ansvar. Vid flodvågskatastrofen letade överlevande sjukvårdsmaterial och påbörjade vårdinsatser och efter stormen Gudrun hjälpte lant- och skogsbrukare till att röja upp.

1.4 Disposition

Det kommande kapitlet presenterar metoderna som använts: enkätundersökning och fokusgrupp. Dessutom hur urval och datainsamling har gått till. Under avsnittet 2.2 Datainsamling tas bakgrundsfakta upp kring vilka som har besvarat enkäten. Arbetar de i kommun, landsting eller länsstyrelse, hur gamla är de och vilken erfarenhet har de av krisberedskapsfrågor?

I kapitlet 3. Resultat redovisas hur respondenterna (beredskapssamordnare eller motsvarande) har besvarat enkäten. Efter några inledande frågor om synen på ansvar handlar resultatet främst om olika situationer som kan förekomma vid kriser. Till varje situation presenteras först respondenternas syn på vilket ansvar enskilda bör ta. Därefter hur respondenterna tror att enskilda kommer att agera i olika krissituationer. Vid de tillfällen som fokusgruppen lämnat kommentarer redovisas de i slutet av varje situation. Sist i kapitlet redovisas respondenternas förslag på hur medborgarnas krisberedskapsförmåga kan öka.

Kapitlet därefter analyserar och diskuterar resultatet. Slutligen presenteras några slutsatser och förslag på vidare forskning inom området.

2. Metod

Studien har genomförts i form av en enkätundersökning och en fokusgrupp.

2.1 Urval

Syftet med studien var att se hur offentliga aktörer på lokal, regional och central nivå ser på enskildas ansvar och vilka förväntningar de har på enskildas förmåga vid kriser. I enkäten representeras offentliga aktörer på lokal och regional nivå av beredskapssamordnare. Beredskapssamordnare, eller motsvarande, är en del av krisberedskapssystemet. I sin yrkesroll förbereder de myndighetens och samhällets respons på kriser. De förväntningar som beredskapssamordnarna har på enskildas förmåga och deras syn på enskildas ansvar vid kriser påverkar därför hur det offentliga agerar.

Beredskapssamordnare är en funktion som ska finnas i alla kommuner och landsting. Andra vanliga namn på tjänsten är säkerhetssamordnare eller säkerhetschef. Om kommunen ingår i ett räddningstjänstförbund är funktionen ofta placerad på förbundet, och beredskapssamordnare kan då ansvara för flera kommuner. På länsstyrelsenivå heter motsvarande funktion beredskapdirektör eller försvarsdirektör.

Beredskapssamordnaren eller motsvarande ansvarar för att driva och samordna uppgifterna som kommuner, landsting och länsstyrelser har i krisberedskapssystemet. Vanliga arbetsuppgifter är att analysera och planera för extraordinära händelser, utbilda, genomföra övningar och göra risk- och sårbarhetsanalyser. Beredskapssamordnare är ofta den funktion som tillfrågas när man undersöker hur krisberedskap hanteras på lokal och regional nivå.

I enkäten och följebrevet poängterades att vi söker tankar och erfarenheter som de erhållit i sin roll som beredskapssamordnare. Det är inte möjligt att be beredskapssamordnare svara för kommunens åsikt i frågorna. Frågorna i enkäten är för specifika för att det ska gå att hitta vägledning i offentliga dokument eller kommunala policydokument. Syftet med enkäten beskrevs för respondenterna som *att undersöka hur ni som arbetar inom krisberedskapssystemet på lokal och regional nivå ser på medborgarnas ansvar och roll vid en kris*. Vidare har vi bett respondenterna svara utifrån sin roll som beredskapssamordnare, eller motsvarande och varit noga med att ha ett du-tilltal i frågorna.

För enkäten gjordes ett totalurval. Totalurvalet gjordes för att öka möjligheterna till många svar. Enkäten var webbaserad vilket gjorde att det knappt har inneburit några ökade kostnader att inkludera samtliga i urvalet. Webbenkäten skickades till beredskapssamordnare eller motsvarande i samtliga kommuner, landsting och länsstyrelser. E-postlistor med kontaktuppgifter till kommunala beredskapssamordnare har tillhandahållits av MSB. Några kommuner saknades på listan och i några fall var uppgifterna inaktuella. Enkäten skickades därför till registratören i kommunerna som inte fanns representerade i listan. MSB har även tillhandahållit kontaktuppgifter till

beredskapsdirektörerna/försvarsdirektörerna. E-postadresser till beredskapssamordnare i landstingen har hämtats från Socialstyrelsens webbplats.

Det kan sägas vara ett totalurval även till fokusgruppen. Inbjudna var representanter för samtliga myndigheter som enligt förordningen (2006:942) om krisberedskap och höjd beredskap har ett särskilt ansvar, och representanter för de centrala myndigheter som ingår i samverkansområdena. Utöver dessa skickas inbjudan även till utrikesdepartementet och försvarsdepartementet. Totalt bjöds 32 myndigheter in att delta i fokusgruppen. Inbjudan gick i första hand till myndigheternas representanter i samverkansområdena.

2.2 Datainsamling

Det empiriska materialet har bestått av enkätundersökningen som ska ge en bild av hur offentliga aktörer på lokal och regional nivå ser på enskildas ansvar och roll vid kriser. Fokusgruppen syftade till att samla in empiriska data kring hur offentliga aktörer på central nivå ser på några av de frågor som togs upp i enkäten.

2.2.1 Enkät

Enkäten³ var uppdelad i fem delar:

1. Bakgrund
Exempelvis ålder, kön och hur länge man arbetat med krisberedskap.
2. Kommunen/landstinget/länsstyrelsen
Vilka åtgärder de genomfört för att öka medborgarnas krisberedskap och om de bedömer att frivilliga är en resurs i krisarbetet.
3. Medborgarnas ansvar och lagen
Skillnad i ansvar mellan olika grupper i samhället och om lagtexterna som finns är ett tillräckligt stöd i arbetet.
4. Medborgarnas ansvar och agerande
Sju situationer som kan förekomma vid kriser beskrivs kortfattat. Efter varje situation finns påståenden som rör ansvar och därefter påståenden som rör agerande. Respondenten anger i vilken utsträckning hen instämmer i att medborgare bör ta ansvar och hur många medborgare hen tror kommer agera enligt påståendet. Till varje situation finns det möjlighet för respondenten att lämna kommentarer om medborgarnas ansvar och roll i situationen som beskrivs.
5. Förbättra enskildas förmåga att hantera kriser
Ostrukturerade frågor, det vill säga där respondenten själv får fylla i vad som anses öka medborgarnas förmåga att hantera kriser, om det finns tillräckliga förutsättningar och vilka aktörer som är ansvariga för att vidta åtgärderna. Sist i

³ Enkäten finns som bilaga till den här rapporten.

enkäten finns även en fråga om synen på enskildas ansvar och roll har förändrats efter den stora skogsbranden i Västmanland sommaren 2014.

Enkäten skickades via e-post till beredskapssamordnare eller motsvarande i samtliga kommuner, landsting och länsstyrelser. En kommun har meddelat att de inte kan besvara enkäten eftersom tjänsten som beredskapssamordnare är vakant. Personerna i urvalet fick drygt tre veckor på sig att besvara enkäten. I de fall vi hade tillgång till personliga e-postadresser skickades 1-2 påminnelser om att besvara enkäten.

Respondenternas bakgrund

Beredskapssamordnare i kommuner

Enkäten som skickades till beredskapssamordnare i kommuner har besvarats av 162 personer. Det är inte alla kommuner som har en beredskapssamordnare anställd. Kommuner som ingår i räddningstjänstförbund kan ha beredskapssamordnare på förbundet som ansvarar för flera kommuner. En del av respondenterna, 37 personer, har uppgett att de arbetar för flera kommuner. Denna uppdelning gör att det inte går att säga exakt hur stor del av krisberedskapssystemet på lokal nivå som är representerat i enkäten. Det vi vet är att beredskapssamordnare som är verksamma i minst 199 kommuner är representerade. Sett till Sveriges 290 kommuner ger det en svarsfrekvens på 69 procent. Beredskapssamordnarna som har besvarat enkäten arbetar i såväl storstadskommuner som glesbygdskommuner vilket gör den geografiska spridningen över landet god. Det finns också en spridning bland kommunerna de arbetar i kring hur stor eller liten andel av befolkningen som har utländsk bakgrund.

Åldersmässigt är det en jämn fördelning mellan respondenterna. Få, 4 procent, är yngre än 30 år. Det vanligaste är att de är mellan 40-49 år eller över 60 år. 70 procent av respondenterna är män, 29 procent kvinnor och 1 procent definierar sig som annat kön.

De allra flesta respondenter har arbetat med krisberedskap i flera år, det vanligaste är att man arbetat med frågorna i 1-5 år eller längre än tio år. Över 65 procent har högskole- eller universitetsutbildning. Därefter är det vanligaste yrkeshögskola eller yrkesutbildning såsom olika brandmannautbildningar.

Beredskapssamordnare i landsting

Sverige har 21 landsting och 19 personer som arbetar som beredskapssamordnare, eller liknande, har besvarat enkäten. Varje landsting har en beredskapssamordnare anställd, ett fåtal har fler än en person.

Nästan hälften av dem som har besvarat enkäten är 50-59 år. Knappt en tredjedel är mellan 40-49 år. Könsfördelningen är jämn, 56 procent är kvinnor och 44 procent är män. De flesta har arbetat med krisberedskapsfrågor länge, över hälften i mer än tio år. Ingen av respondenterna har arbetat med krisberedskap i mindre än ett år. I stort sett samtliga har högskole- eller universitetsutbildning.

Beredskapsdirektörer i länsstyrelser

Sverige har 21 länsstyrelser och 17 personer som arbetar som beredskapsdirektör eller motsvarande har besvarat enkäten. Varje länsstyrelse ska ha en beredskapsdirektör. En del använder begreppet försvarsdirektör och någon enstaka har ingen direktörsfunktion men en funktion med motsvarande ansvar.

Få av beredskapsdirektörerna är under 40 år. Det vanliga är att de är mellan 40-59 år. 65 procent är män och 35 procent är kvinnor. Nästan 60 procent har arbetat med krisberedskapsfrågor i över tio år. De flesta, 79 procent har högskole- eller universitetsutbildning.

Tidigare erfarenheter av kriser

Tidigare erfarenheter av kriser kan påverka hur man ser på risker och kriser. Vi frågade därför om respondenterna hade varit med om något som de uppfattade som en kris. Det hade de allra flesta, mellan 88-94 procent av samtliga respondentgrupper. Vanligaste var att man i tjänsten varit med om någon kris. Många hade också erfarenhet av att både privat och i tjänsten varit med om någon kris. Något färre respondenter från kommuner hade erfarenhet av kriser.

Förutom egen erfarenhet av kris frågade vi om den egna organisationen hade erfarenhet av någon allvarlig olycka eller kris. Hälften av kommunrespondenterna uppgav att kommunen hade varit med om en kris under de senaste fem åren. Samtliga landsting hade enligt respondenterna varit med om en kris. Två tredjedelar av respondenterna från länsstyrelser uppgav att länet varit med om en kris under de senaste fem åren.

Svarsfrekvens och enkätutformning

Svarsfrekvensen mellan de olika grupperna av respondenter varierade mellan 69 och 90 procent. Det är en bra svarsfrekvens. Den ligger över vad man kan förvänta sig vid frågeundersökningar. För frågeundersökningar som skickas per post är svarsfrekvensen i bästa fall 60-65 procent. Enkäter som fylls i via internet ökar ofta svarsfrekvensen något.⁴ Procentuellt flest svar inkom från beredskapssamordnare i landsting och minst antal från kommunala beredskapssamordnare. Alla frågor i enkäten har inte besvarats av alla respondenter. Vid frågor då det är stor skillnad på antalet respondenter redovisas det i resultatet. Frågorna har varit frivilliga att besvara och en del respondenter har valt att hoppa över en del av frågorna. Ett fåtal enkätsvar har raderats eftersom respondenten svarade att de inte arbetade med frågor som rör krisberedskap. De räknas inte med bland antalet respondenter eller i svarsfrekvensen.

Att utforma en enkät är svårt. Förutom att mäta rätt saker måste enkäten ha ett tydligt språk och vara utformad på ett lättbegripligt sätt. Under arbetets gång har vi därför haft stöd av disputerade forskare på Försvarshögskolan och Uppsala universitet samt en statistiker på MSB som har kommit med synpunkter. Vad gäller enkäten till kommunala beredskapssamordnare har samråd skett med Sveriges kommuner och landsting i enlighet med förordning 1982:668 om statliga myndigheters inhämtande av uppgifter från

⁴ Bryman 2011, s.607; Esaiasson (mfl) 2012, s. 234.

näringsidkare och kommuner. Vetenskaplig kvalitetssäkring av rapporten har skett genom intern seminariebehandling på Crismart.

2.2.2 Fokusgrupp

Fokusgrupp som metod gör det inte möjligt att uttala sig generellt om vad centrala myndigheter som grupp anser om enskildas ansvar och roll vid kriser. Istället visar fokusgruppen hur deltagarna tillsammans tänker kring vissa fenomen.⁵ Fokusgruppen användes för att ge en bild av hur personer som arbetar i krisberedskapssystemet på central nivå ser på enskildas ansvar och roll. Dessutom användes fokusgruppen för att tolka resultatet av enkäten och se om fokusgruppen kände igen de tankegångar och exempel som respondenterna beskrev.

En fokusgrupps styrka är ofta att den kan bidra med idéer kring hur det insamlade materialet kan tolkas. En vanlig rekommendation är därför att kombinera fokusgrupp med en annan metod eller materialinsamling, något som gjordes i och med enkätundersökningen.⁶

Fyra områden diskuterades under fokusgruppen:

1. Enskilda medborgares beredskap
2. Medborgarnas förtroende för offentliga aktörers förmåga
3. Skillnader i ansvar och agerande
4. Öka enskildas krisberedskapsförmåga

Fokusgruppen ägde rum den 29 oktober i MSB:s lokaler i Stockholm. Elva personer från nio myndigheter närvarade.⁷ 32 myndigheter var inbjudna. Det finns flera tänkbara förklaringar till varför så få myndigheter valde att komma. Flera centrala myndigheter har väldigt lite kontakt med enskilda medborgare i sin dagliga verksamhet. Pågående händelser, exempelvis ebolautbrottet i Västafrika, gjorde också att några fick lämna återbud. Det var bitvis svårt att få e-postadresser till personerna som skulle bjudas in. Inbjudan skickades ut i slutet av september. Det är möjligt att några fler skulle haft möjlighet att komma om inbjudan hade skickats tidigare.

3. Resultat

Merparten av resultatet grundar sig på enkäten som skickades till beredskapssamordnare eller motsvarande i samtliga kommuner, landsting och länsstyrelser. Totalt har 198 personer besvarat enkäten. Därtill har en fokusgrupp, bestående av representanter för centrala myndigheter diskuterat och reagerat på resultatet från några av enkätfrågorna.

Resultatet presenteras utifrån områdena synen på ansvar, situationer vid en kris, den egna beredskapen, förtroende för offentliga aktörer, frivilliga vid kriser, förbättra medborgarnas krishanteringsförmåga och skogsbranden i Västmanland. Områdena inleds med enkätfrågan och därefter redovisas enkätresultatet i tabellform. Resultatet sammanfattas

⁵ Esaiasson (mfl) 2012, s.362-364.

⁶ Esaiasson (mfl) 2012, s.362-364.

⁷ Lista över fokusgruppsdeltagare finns i referenslistan.

också i text. Många respondenter har lämnat kommentarer till flera frågor. Kommentarererna sammanfattas i slutet av varje område.

Den största delen av resultatkapitlet handlar om ansvar och agerande vid olika krissituationer. För tydlighetens skull vill jag poängtera att resultatet visar på vilket sätt offentliga aktörer tycker att medborgare bör ta ansvar respektive hur de tror att medborgarna kommer att agera vid några exempel på kriser.

3.1 Synen på ansvar

3.1 Tydlighet i lagtexter och propositioner

Fråga: Medborgarnas ansvar vid allvarliga olyckor och kriser tas upp i generella ordalag i lagtexter och propositioner. Anser du att lagtexterna är tillräckligt tydliga för att fungera som stöd i kommunens/landstingets/länsstyrelsens arbete med att öka medborgarnas krisberedskapsförmåga?

Tabell 1. Lagtexternas tydlighet vad gäller medborgarnas ansvar

	Ansvar är tillräckligt väl definierat	Ansvar bör vara mer definierat	Vet inte	Total
Kommun	40	101	14	155
Landsting	3	10	5	18
Länsstyrelse	9	8	-	17
Total	52	119	19	190

En övervägande majoritet av beredskapssamordnarna, 63 procent, anser att enskildas ansvar bör vara mer definierat. Det är 65 procent av de kommunala beredskapssamordnare som vill se tydligare lagstiftning, jämfört med 47 procent av beredskapsdirektörerna.

Flera har lämnat kommentarer till frågan. De skriver att det är viktigt att vara tydlig med hur länge medborgarna förväntas klara sig själva. Flera respondenter, särskilt på kommunal nivå, tycker att enskilda ska klara sig utan samhällets stöd i 72 timmar. Innebörden i flera kommentarer är att samhället måste vara tydligt och våga ställa krav på enskildas beredskap. Någon skriver att allmänheten inte är medveten om sitt ansvar enligt lagtexterna, som exempelvis lagen om skydd mot olyckor. En annan person anser att ansvaret särskilt borde förtydligas i lagen om extraordinära händelser, som enligt respondenten saknar koppling till enskildas ansvar. Flera gör också bedömningen att allmänheten inte tror att de har något ansvar vid en kris och förväntningarna på offentligt stöd blir därför stora.

3.1.2 Olika grupperns ansvar

Fråga: Barn och äldre personer är exempel på grupper i samhället som i lagtexter bedöms ha ett mindre ansvar än allmänheten i stort. Finns det ytterligare grupper i samhället som du anser har mindre ansvar?

Drygt hälften av respondenterna har svarat.

Grupper med mindre ansvar

1. Fysiskt och psykiskt funktionsnedsatta
2. Asylsökande och nyanlända flyktingar
3. Sjuka

Några nämner att de som är i samhällets omsorg, exempelvis boende på gruppboenden, har mindre ansvar. En respondent skriver att alla medborgare har ett ansvar utifrån sin förmåga. Vi frågade också om det fanns grupper i samhället som ansågs ha ett större ansvar.

Fråga: Finns det några grupper i samhället som du anser har större ansvar vid en kris?

Grupper med större ansvar

1. Företag
2. Människor med särskild kompetens
3. Anställda inom samhällsviktig verksamhet
4. Friska människor 18-65 år

Det var särskilt företag inom samhällsviktig verksamheter såsom som ansågs ha större ansvar. Fokusgruppen reagerade på att företag men inte myndigheter nämns som en grupp med större ansvar. De ville lägga till gravida personer under grupper med mindre ansvar. Asylsökande såg de också som en resurs. Personerna kan ha språkkunskaper och vana av kriser. Gruppen höll med respondenterna om att anställda inom samhällsviktig verksamhet har större ansvar än gemene man.

3.1.3 Skillnad beroende på vad som orsakat krisen

Fråga: En kris kan ha flera olika orsaker. Anser du att det är skillnad på vilket ansvar medborgarna har beroende på vad krisen har orsakats av?

En kris kan bero på flera saker. Tekniska fel, naturkatastrofer och biologiska smittor är några. Krisens orsak kan även vara slarv eller kriminella handlingar från en person eller organisation/grupp.

Tabell 2. Skillnad på vilket ansvar medborgarna har beroende på vad som orsakat krisen.

	Antal
Ja	80
Nej	82
Vet inte	26
Total	188

Respondenterna är oense om ansvaret skiljer sig åt beroende på vad som har orsakat krisen. 80 personer håller med om att ansvaret skiljer sig åt och 82 personer anser inte att det finns några skillnader. Flera har valt att svara vet ej. Svaren skiljer sig endast marginellt mellan kommun, landsting och länsstyrelse. Kommentarer tar upp att enskilda har större ansvar vid kriser som man kan förbereda sig för. Exempelvis om myndigheter varnar för en storm eller översvämning. Flera gör jämförelser mellan olika kriser. Cryptosporidium som förorenade dricksvattnet i Östersund 2010-2011 och dammbrott ses som kriser då enskilda har mindre ansvar medan elavbrott, översvämning och skogsbrand ses som kriser då enskilda har mer ansvar. Flera tycker att enskilda har ansvar för att ha en grundläggande beredskap och att det underlättar oavsett vad som är krisens orsak. Några menar att det inte är någon skillnad i ansvar. När krisen väl har inträffat spelar orsaken mindre roll utan det viktiga är att hantera situationen så bra som möjligt. Alternativet att det är en enskild medborgare som har orsakat krisen nämns bara av en person. Om så är fallet anses ansvaret vara större.

3.2 Situationer vid en kris

I enkäten beskrivs kortfattat olika situationer som kan förekomma under kriser. Situationerna utspelar sig före, under och efter en kris. Ett långvarigt elavbrott återkommer i flera av situationerna som beskrivs men det handlar också om smittsamma sjukdomar och terrorism. Situationerna har tagits fram tillsammans med MSB.

Till situationerna följer påståenden. Första delen handlar om vilket ansvar som beredskapssamordnare anser att enskilda bör ta. Den andra delen handlar om i vilken utsträckning de tror att medborgarna kommer att agera enligt påståendena. I samtliga påståenden ombads respondenterna utgå från att medborgarna är vuxna personer som förstår svenska och som inte har några sjukdomar eller funktionsnedsättningar.

Resultatet presenteras genom att varje situation beskrivs såsom den gjordes i enkäten. Sedan följer en tabell som visar respondenternas syn på **ansvar**. Efter tabellen sammanfattas ansvarssynen i text. Därefter kommer en tabell som visar respondenternas förväntningar på medborgarnas **agerande**. Resultatet gällande agerande sammanfattas i text. Avslutningsvis jämförs synen på ansvar med förväntat agerande. Fokusgruppen, med representanter från centrala myndigheter, kommenterade några av situationerna. Fokusgruppsresultatet ingår inte i tabellerna utan redovisas i slutet av några situationer.

3.2.1 Förberedande åtgärder

Situation: Kriser kommer ofta plötsligt och utan förvarning. Åtgärder som ökar det egna hushållets förmåga att hantera kriser, såsom störningar i infrastrukturen, behöver därför göras i förväg.

Vilket ansvar bör enskilda ta i vardagen, när det inte finns några samhällsstörningar eller varningar om kommande kriser? Exempel på sätt att ta ansvar beskrivs från den lägsta graden, medvetenhet om att samhällsfunktioner kan sluta fungera normalt vid en kris till att ha vidtagit praktiska förberedelser för att bättre klara en kris.

Tabell 3. **Ansvar** förberedande åtgärder.

Fråga: I en sådan situation bör medborgarna ta ansvar genom att:

	Instämmer inte alls	Instämmer inte	Varken eller	Instämmer delvis	Instämmer helt	Total
Vara medveten om att viktiga samhällsfunktioner kan sluta fungera normalt vid en kris	-	-	-	28	156	184
Ha försäkringar för att täcka oförutsedda utgifter	2	6	15	58	101	182
Ha kunskap om hot och risker i närområdet	-	2	19	79	84	184
Klara en kortare period av självförsörjning	-	1	5	40	136	182

De flesta respondenter instämmer i exemplen och anser att medborgarna bör ta ansvar genom att ha en mental beredskap för kriser, försäkringar för att täcka oförutsedda utgifter och ha kunskap om vilka hot och risker som finns i närområdet. I stort sett samtliga instämmer också helt eller delvis i att medborgaren bör ta ansvar genom att klara en kortare period av självförsörjning. Självförsörjning beskrevs i enkäten som att man ska kunna täcka det egna hushållets behov av vatten, mat, värme och information.

Beredskapsdirektörer i länsstyrelser instämmer i högre utsträckning vad gäller ansvar än andra respondenter.

Tabell 4. **Agerande** förberedande åtgärder.

Fråga: Hur många medborgare tror du kommer att:

	Ingen	Ett fåtal	Hälften	De flesta	Alla	Total
Vara medveten om att samhällsfunktioner kan sluta fungera normalt vid en kris	-	23	65	93	3	184
Ha försäkringar för att täcka oförutsedda utgifter	4	53	54	64	2	177
Ha kunskap om hot och risker i närområdet	1	81	79	21	2	184
Klara en kortare period av självförsörjning	1	94	63	25	-	183

De flesta respondenter tror att medvetenheten om samhällets sårbarhet är god hos de flesta av medborgarna. Men det är ganska få som tror att medvetenheten har resulterat i att man har förberett sig och kan klara en kortare period av självförsörjning. Även kunskapen om vilka hot och risker som finns i närområdet bedömer respondenterna vara en brist.

Respondenter från länsstyrelser och landsting anser att färre medborgare kommer att agera enligt påståendena.

Det finns skillnader mellan synen på ansvar och hur medborgarna tros agera. Störst skillnader mellan ansvar och agerande fanns vad gäller försäkringar och självförsörjning. Över hälften av respondenterna instämmer helt i att medborgarna bör ha försäkringar för att täcka oförutsedda utgifter.

3.2.2 Viktigt meddelande till allmänheten

Situation: Ett viktigt meddelande till allmänheten (VMA) sänds genom utomhuslarm följt av information i lokalradion och på SVT:s text-tv.

Tabell 5. **Ansvar** viktigt meddelande till allmänheten

Fråga: I en sådan situation bör medborgarna ta ansvar genom att:

	Instämmer inte alls	Instämmer inte	Varken eller	Instämmer delvis	Instämmer helt	Total
Ha kunskap om vad utomhuslarmet innebär	-	1	2	19	161	183
Ha kunskap om vilka kanaler meddelandet förmedlas i	-	1	2	36	143	182

De flesta instämmer helt i att enskilda bör ta ansvar genom att veta vad VMA innebär och i vilka kanaler det sänds. Respondenter från landsting och länsstyrelser har nästan uteslutande svarat att de instämmer helt i att medborgare bör veta vad VMA innebär. Bland kommunrespondenter är det större spridning. När det gäller kunskap om vilka kanaler meddelandet förmedlas i finns det endast marginella skillnader mellan kommun, landsting och länsstyrelse.

Tabell 6. **Agerande** viktigt meddelande till allmänheten.

Fråga: Hur många medborgare tror du kommer att:

	Ingen	Ett fåtal	Hälften	De flesta	Alla	Vet ej	Total
Ha kunskap om vad utomhuslarmet innebär	1	32	89	60	1	2	183
Ha kunskap om vilka kanaler meddelandet förmedlas i	-	46	101	33	1	2	181
Följa de instruktioner som ges i meddelandet	-	20	64	91	3	3	178

Det vanligaste är att respondenterna bedömer att hälften av medborgarna kommer ha kunskap om vad utomhuslarmet innebär och vilka kanaler det förmedlas i. Jämfört med hur respondenterna önskar att enskilda ska ta ansvar (tabell 5) är det färre som tror att enskilda faktiskt kommer agera på det sättet. Respondenter från länsstyrelser tror att färre medborgare har kunskap om VMA och vilka kanaler det förmedlas i. Om man väl har hört

meddelandet är det få skillnader mellan grupperna i vilken utsträckning de tror att instruktionerna kommer att följas.

Flera tror att den äldre befolkningen har högre kunskap om VMA. Några kommunrespondenter berättar att kommunen saknar utomhuslarm, vilket begränsar möjligheten att uppfatta VMA. Under hösten 2014 började VMA kunna skickas som sms till mobiltelefoner och som talmeddelande till fasta telefoner.⁸ Det nämns av flera respondenter som något positivt som framöver kan öka kunskapen om VMA och göra att meddelandet når fler människor. I vilken utsträckning instruktioner följs kan skilja mellan olika grupper i samhället, menar en respondent. Råd om att koka vatten kanske inte följs av människor som har bott en kort tid i Sverige och kommer från områden där det i normala fall är låg kvalitet på vattnet.

3.2.3 Evakuering vid naturolycka

Situation: En allvarlig naturolycka hotar och en del av invånarna i länet ska evakueras.

Ett problem vid evakueringar är att människor ofta tar med sig för mycket saker. Påståendet som rör ansvar, att i förväg både ha en evakueringsplan och en packad väska redo, är ett mer långtgående exempel på ansvar än vid många andra påståenden.

Tabell 7. **Ansvar** evakuering vid hot om naturolycka

Fråga: I en sådan situation bör medborgarna ta ansvar genom att:

	Instämmer inte alls	Instämmer inte	Varken eller	Instämmer delvis	Instämmer helt	Total
I förväg ha en plan för att snabbt och effektivt kunna evakuera sin bostad samt en packad väska med det allra nödvändigaste	5	21	28	81	42	177

Trots den långtgående synen på ansvar är det ändå förvånansvärt många som anser det bör ingå i medborgarnas ansvar, 24 procent instämmer helt. Det vanligaste är att respondenterna delvis instämmer i att medborgarna bör vara så pass förberedda att de har en plan för hur de ska evakuera sin bostad och förberett en väska med det nödvändigaste. Beredskapssamordnare i länsstyrelser instämmer i högre utsträckning än de som arbetar i kommuner och landsting.

⁸ SOS Alarm 2014.

Tabell 8. **Agerande** evakuering vid hot om naturolycka
 Fråga: Hur många medborgare tror du kommer att:

	Ingen	Ett fåtal	Hälften	De flesta	Alla	Total
Tro på myndigheternas information om vikten av evakuering	-	4	37	139	1	181
Vägra lämna sina hem	-	153	19	7	-	179
Ha förtroende för det offentliga förmåga att hantera händelsen och ge nödvändigt stöd	-	9	65	105	2	181
Endast ta med den packning som offentliga aktörer rekommenderar	3	69	72	31	-	175

De flesta respondenter var överens om att medborgare kommer att följa myndigheternas råd och evakuera sina hem. Likaså bedömer de flesta respondenter att enskilda kommer att ha förtroende för offentliga aktörers förmåga att hantera händelsen. Däremot tror respondenterna endast att ett fåtal eller hälften av medborgarna kommer att ta med den mängd packning som rekommenderas.

Kommentarerna tar upp att enskildas agerande beror på vad det är för typ av händelse. Vid en brand tros alla medborgare vilja evakuera, men däremot ta med sig för mycket. Det tros bli svårare att evakuera människor vid en radiologisk eller nukleär händelse som inte syns på samma sätt. Några anser att påståendet om ansvar är för långtgående och tycker det är orimligt att kräva att medborgarna ska ha en sådan beredskap med den låga hotbild vi har i vardagen. Att ha en evakueringsplan kan endast gälla personer som bor i områden där det finns risk för översvämningar. En respondent tar upp att rädslan för det okända och tryggheten i hemmet är viktiga faktorer som påverkar hur villiga människor är att evakuera. Respondenten påpekar att myndigheter under stormen Gudrun fick klart för sig hur svårt det är att få människor att lämna sina hem. Det antas också vara skillnader mellan stad och landsbygd. Människor på landsbygden bedöms gå längre för att försvara sitt hem vilket försvårar evakuering. Några respondenter anser att det är en svår fråga att besvara. Sammanfattningsvis handlar kommentarerna om att gränsen för enskildas ansvar går vid att vara mentalt förberedda, men att praktiska förberedelser för något så ovanligt som en evakuering inte ingår.

3.2.4 Informationsbehov vid terrorattentat

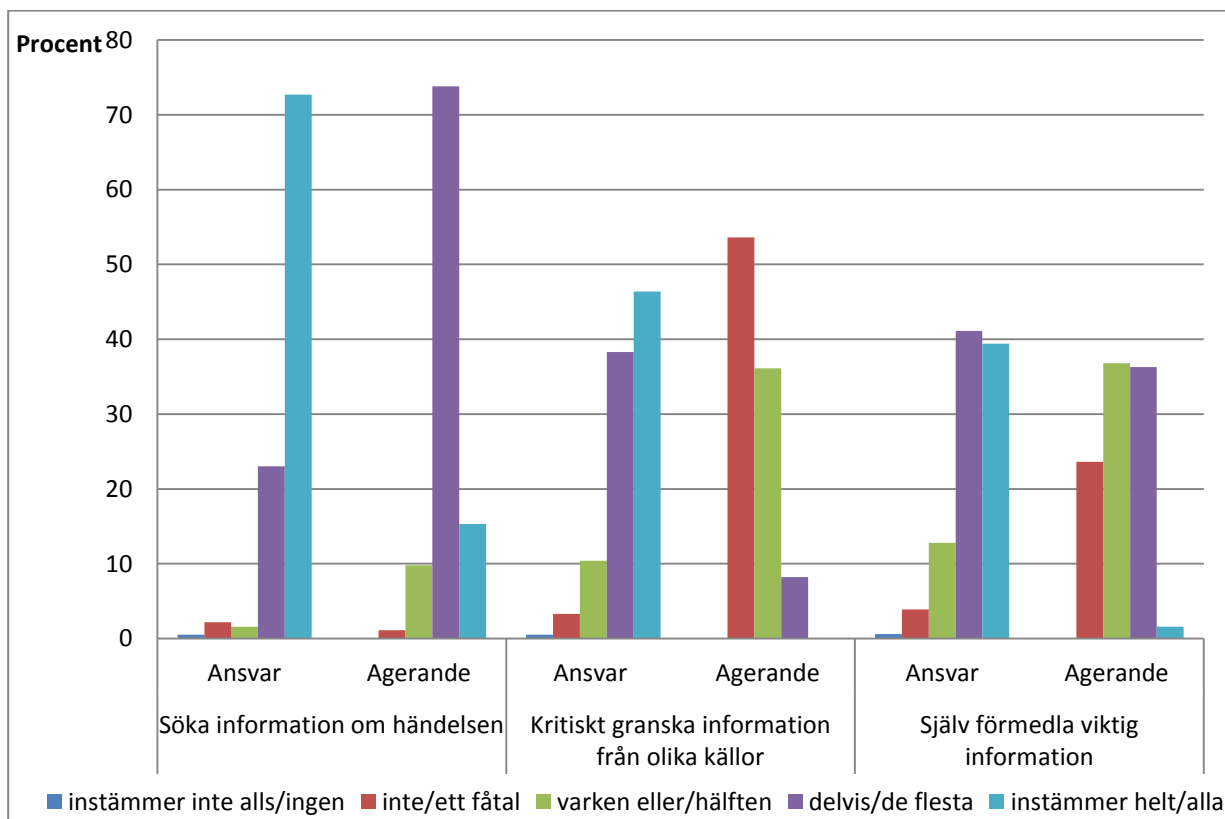
Situation: Ett förmodat terrorattentat har inträffat i länet.

Under kriser har medborgarna ett stort informationsbehov, som inledningsvis sällan kan tillgodoses av offentliga aktörer. Information idag förmedlas inte bara av medier. Människor som råkar vara på plats vid en händelse kan fylla en viktig roll som medborgarjournalister och sprida information, antingen via sina egna sociala mediekkanaler eller via traditionella mediekkanaler.

Diagram 1. **Ansvar och agerande** vid förmodat terrorattentat

Fråga ansvar: *I en sådan situation bör medborgarna ta ansvar genom att:*

Fråga agerande: *Hur många medborgare tror du kommer att:*

96 procent instämmer helt eller delvis i att medborgarna bör ta ansvar för att aktivt söka information vid händelser som det förmodade terrorattentatet. Nästan hälften av respondenterna instämmer helt i att medborgarna bör vara källkritiska. Det är något färre som anser att medborgare bör ta ansvar för att själva förmedla viktig information.

Förutom när det gäller att söka information är det stora skillnader mellan synen på ansvar och förväntat agerande. Störst skillnad mellan synen på ansvar och förväntat agerande finns i att kritiskt granska information. Skillnaden är hela 77 procentenheter, om vi jämför respondenter som har svarat instämmer helt och instämmer delvis med dem som förväntar sig att alla eller de flesta kommer att vara källkritiska. Stora skillnader, 43 procentenheter, mellan ansvar och agerande finns även i vilken utsträckning medborgare själva förmedlar viktig information.

Några kommentarer har lämnats om situationen. Flera ser en risk för ryktesspridning och spekulationer om inte korrekt information kommer ut snabbt. Om enskilda själva förmedlar informationen anses det finnas en risk för att ryktesspridningen ökar. En respondent tror att det finns en åldersskillnad. Att yngre gärna delar med sig av information men är mindre källkritiska än äldre personer. En person skriver att egna förberedelser inför samhällsstörningar hjälper enskilda även vid denna situation, men att samhällsfokus för information om enskildas ansvar vid kriser ska ligga på elavbrott och inte terrorattentat.

3.2.5 Långvarigt elavbrott

Situation: Sedan några dagar har medborgarna i delar av länet inte tillgång till el, värme och vatten. Varken det fasta telefonnätet eller mobilnätet i det drabbade området fungerar.

Tabell 9. **Ansvar** långvarigt elavbrott

Fråga: I en sådan situation bör medborgarna ta ansvar genom att:

	Instämmer inte alls	Instämmer inte	Varken eller	Instämmer delvis	Instämmer helt	Total
Medborgare med tillgång till el, användbar/nödvändig utrustning eller mat delar med sig till grannar och bekanta.	-	3	6	62	109	180
Gemensamt ansvara för att allmän ordning och säkerhet upprätthålls.	7	28	22	56	64	179
Hjälpa människor de inte känner.	-	2	16	60	101	180
Fungera som en resurs till offentliga aktörers arbete med att hantera krisen.	1	8	22	89	59	181
Under en begränsad tid kunna täcka det egna hushållets behov av vatten, mat, värme och information.	-	6	12	45	119	182

De flesta instämmer helt i att medborgarna bör ta ansvar genom att under en begränsad tid kunna täcka det egna hushållets behov av vatten, mat, värme och information, dela med sig av förnödenheterna till grannar och bekanta och även hjälpa människor de inte känner. Respondenterna är något tveksamma till om medborgarna bör ta ansvar genom att fungera som en resurs till offentliga aktörers arbete med att hantera krisen. Störst spridning i resultat gäller påståendet om medborgare gemensamt ska ansvara för att allmän ordning och säkerhet upprätthålls. Beredskapsdirektörer instämmer i något högre grad i påståendena än andra respondenter. Beredskapssamordnare från landsting instämmer i något lägre grad när det gäller att hjälpa grannar, bekanta och människor man inte känner.

Tabell 10. **Agerande** långvarigt elavbrott

Fråga: Hur många medborgare tror du kommer att:

	Ingen	Ett fåtal	Hälften	De flesta	Alla	Total
Följa råd och i den mån det är möjligt ta del av information från myndigheter	-	3	37	138	4	182
Prata med grannar och bekanta för att få information om händelsen	-	2	14	148	18	182
Hjälpa människor de inte känner	-	37	69	74	1	182
Fungera som en resurs till offentliga aktörers arbete med att hantera krisen	-	65	77	36		182
Bege sig till närliggande orter med tillgång till el för att köpa förnödenheter och ta del av information	-	12	58	106	5	182
Begå brott för att få tillgång till förnödenheter (mat, vatten etc.) till det egna hushållet	15	152	5	1	1	179
Begå brott för att få tillgång till förnödenheter för att sälja vidare	29	143	1	-	-	182
Medborgare med tillgång till el, användbar utrustning eller mat kommer att dela med sig till grannar och bekanta	1	24	78	76	1	182

Det vanligaste agerandet under ett långvarigt elavbrott tror beredskapssamordnarna är att man pratar med grannar och bekanta för att få information och följer råd från myndigheter, i den mån man har möjlighet att ta del av informationen. Många tros också bege sig till närliggande orter som inte har elavbrott för att köpa förnödenheter och ta del av information. Respondenterna bedömer att hälften eller de flesta medborgare hjälper människor de inte känner och att de med tillgång till förnödenheter delar med sig till grannar och bekanta.

I jämförelse med de andra påståendena var det få respondenter som ansåg att det ingick i enskildas ansvar att upprätthålla allmän ordning och säkerhet i samhället. Det flesta respondenter bedömer också att det är ett fåtal medborgare som kommer att begå brott under elavbrottet för att få tillgång till förnödenheter. I enkäten görs en skillnad mellan att begå brott för att få förnödenheter till det egna hushållet eller begå brott för att kunna sälja vidare förnödenheter, och därmed tjäna pengar. Resultat visar på små skillnader. Något färre medborgare tros begå brott för att tjäna pengar under krisen.

Fokusgruppen tror att man kommer hjälpa ett fåtal andra personer. Det påverkar om man själv har knappa resurser eller om man ger av sitt överflöd. De bedömer att det finns skillnader mellan landsbygd och tätort. Städer är mer anonyma och består av fler ensamhushåll vilket minskar möjligheten och villigheten till att hjälpa andra. Fokusgruppen är tveksam till om medborgare i allmänhet är så hjälpsamma och generösa som respondenterna har bedömt.

3.2.6 Smittsam sjukdom

Situation: En smittsam sjukdom sprids i Sverige. Sjukdomen kan vara dödlig. Myndigheterna har beslutat att erbjuda gratis vaccinering.

Tabell 11. **Ansvar** smittsam sjukdom

Fråga: I en sådan situation bör medborgarna ta ansvar genom att:

	Instämmer inte alls	Instämmer inte	Varken eller	Instämmer delvis	Instämmer helt	Total
Skaffa sig kunskap om hur man undviker att bli smittad	-	2	2	22	155	181
Följa råd för hur man undviker att bli smittad	-	-	3	17	162	182
Följa rådet om att vaccinera sig	-	-	13	67	99	179
Vidta åtgärder för att inte föra smittan vidare (om man har insjuknat)	-	-	2	21	159	182

Mellan 91-99 procent av beredskapssamordnarna instämmer helt eller delvis i påståendena. De anser att enskilda bör ta ansvar genom att skaffa sig kunskap om hur man undviker att bli smittad, följa råd för att inte bli smittad och vaccinera sig samt vidta åtgärder för att inte föra smittan vidare. Det är färre som håller med om att det ingår i enskildas ansvar att följa råd om att vaccinera sig. Synen på vaccinering skiljer sig åt mellan grupperna. 88 procent av beredskapssamordnarna i landsting instämmer helt i att enskilda bör ta ansvar genom att vaccinera sig. För kommuner och länsstyrelser är motsvarande siffra 50-51 procent. I de övriga påståendena instämmer respondenter från länsstyrelser i högre utsträckning i påståendena i jämförelse med kollegorna från kommuner och landsting.

Tabell 12. **Agerande** smittsam sjukdom

Fråga: Hur många medborgare tror du kommer att:

	Ingen	Ett fåtal	Hälften	De flesta	Alla	Total
Skaffa sig kunskap om hur man undviker att bli smittad	-	1	11	154	14	180
Följa råd för hur man undviker att bli smittad	-	2	27	145	7	181
Följa rådet om att vaccinera sig	-	4	85	89	-	178
Vidta åtgärder för att inte föra smittan vidare (om man har insjuknat)	-	4	53	122	2	181

Beredskapssamordnarna bedömer att de flesta medborgare kommer att skaffa sig kunskap om hur man undviker smitta och minst antal kommer att följa rådet om att vaccinera sig. Även här finns det skillnader mellan grupperna vad gäller vaccinering då landstingsrespondenter bedömer att färre följer rådet om vaccinering.

Flera respondenter menar att allmänhetens förtroende för myndighetsråd och villigheten att vaccinera sig har minskat efter den nya influensan A(H1N1) då myndigheter rekommenderade vaccinering, med ett vaccin som senare visade sig kunna leda till biverkningar som narkolepsi.

3.2.7 Återhämtning efter elavbrott

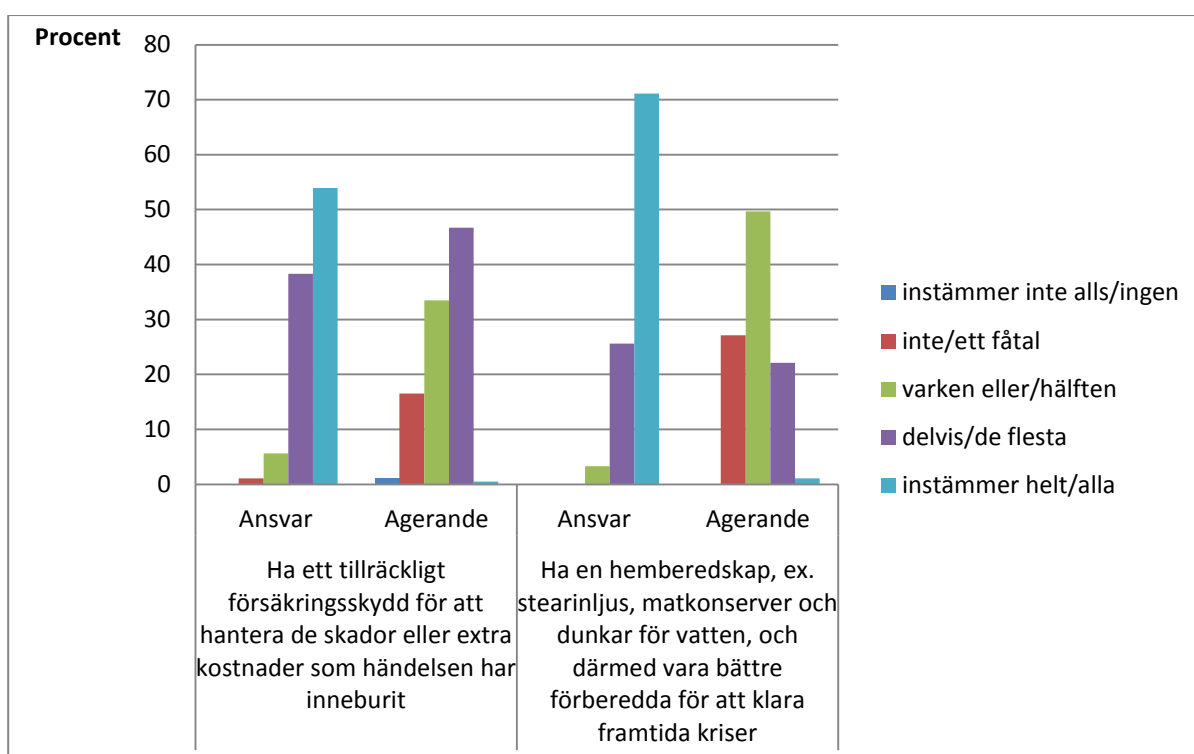
Situation: En storm ledde till att delar av länet var utan el i flera dagar. Sedan en kort tid tillbaka fungerar åter distributionen av el, värme och vatten.

Elavbrottet är över. Situationen innehåller två exempel på ansvarstagande och agerande: ha ett tillräckligt försäkringsskydd för att hantera de skador eller extra kostnader som elavbrottet har inneburit samt ha en hemberedskap och därmed vara bättre förberedda för att klara framtida kriser.

Diagram 2. Ansvar och agerande efter elavbrott

Fråga ansvar: I en sådan situation bör medborgarna ta ansvar genom att:

Fråga agerande: Hur många medborgare tror du kommer att:

Att ta ansvar genom att ha försäkringar togs upp även i en av situationerna före en kris. De flesta respondenterna instämde då helt i att det ingick i ansvaret att ha försäkringsskydd. Det fanns dock en viss spridning och några tyckte frågan om försäkring var svår att besvara. Efter ett långvarigt elavbrott instämmer 54 procent i att enskilda bör ha tillräckligt försäkringsskydd för att kunna hantera händelsen ekonomiskt. Det är inte någon skillnad jämfört med fasen före en kris.

I stort sett ingen tror att alla medborgare kommer ha tillräckligt försäkringsskydd. Den vanligaste bedömningen är att de flesta, eller hälften av medborgarna har tillräcklig

ekonomisk trygghet. Beredskapssamordnarna bedömer att det är fler efter en kris som har försäkringar jämfört med före en kris. 47 procent bedömer att de flesta medborgarna har tillräckligt försäkringsskydd. Före en kris, när ingen förvarning har skett, görs bedömningen att enskilda har lägre ekonomiskt skydd. 36 procent bedömer att de flesta kommer ha tillräckligt försäkringsskydd.

Vad gäller hemberedskapen instämmer över 70 procent av respondenterna helt i att enskilda bör ta ansvar efter krisen genom att bättra på den egna hemberedskapen. De flesta tror dock att hälften av medborgarna kommer att göra det.

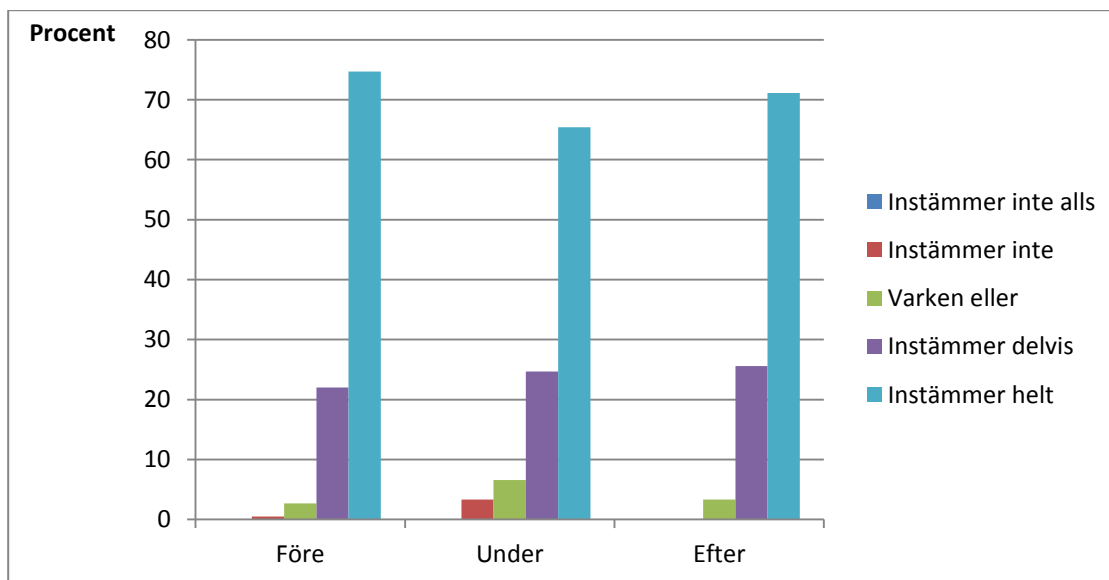
Situationen innehöll också en fråga om enskilda kommer ha en mental beredskap för att bättre klara framtida kriser. Även där var det vanligaste svaret att hälften av medborgarna kommer ha mental beredskap. Skillnaderna var små. Det var även 43 procent som trodde att de flesta eller alla skulle ha mental beredskap.

3.3 Den egna beredskapen

Vid tre situationer: förberedande åtgärder, under ett långvarigt elavbrott och efter ett långvarigt elavbrott, fick respondenterna besvara om medborgare bör ta ansvar genom att ha en hemberedskap och därigenom kunna täcka det egna hushållets behov av vatten, mat, värme och information under en begränsad tid.

Diagram 3. **Ansvar** egen beredskap före, under och efter en kris.

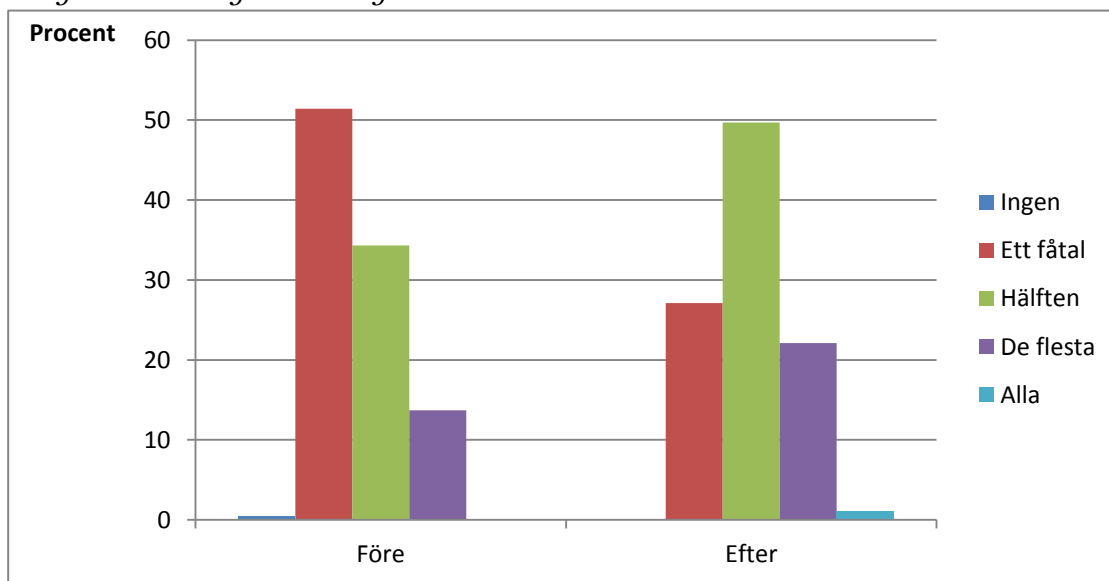
Fråga: *I en sådan situation bör medborgarna ta ansvar genom att:*

De allra flesta respondenter håller med om att enskilda bör ha en hemberedskap. De anser att ansvaret för att ha en hemberedskap är något lägre under krisen, i det här fallet ett långvarigt elavbrott, än före och efter. Beredskapsdirektörer har i högre grad svarat att de instämmer helt i situationerna.

Diagram 4. **Agerande** egen beredskap före och efter en kris.

Fråga: Hur många medborgare tror du kommer att:

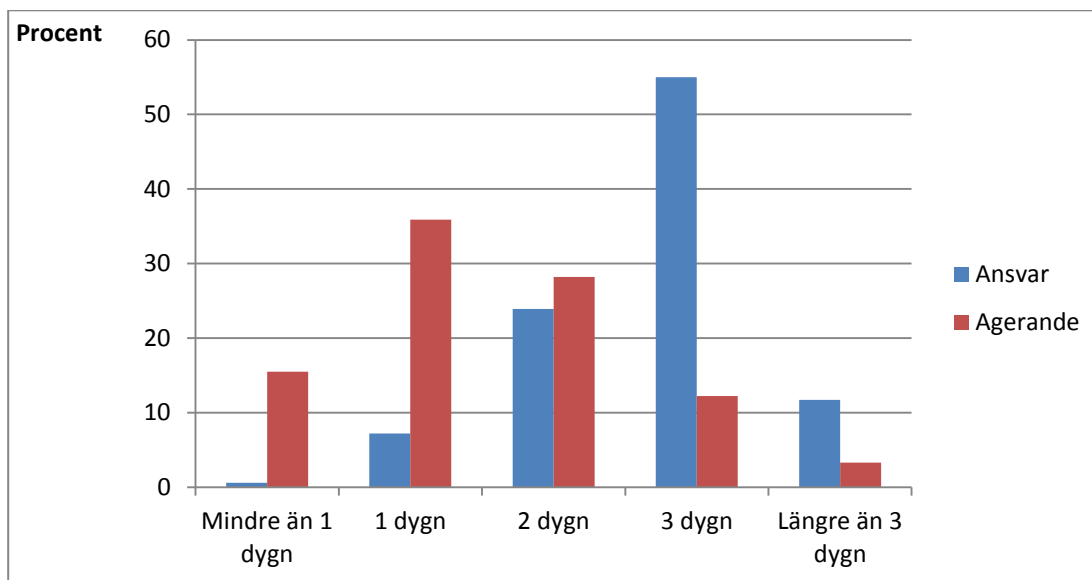
Under situationerna förberedande åtgärder och efter ett långvarigt elavbrott fick beredskapssamordnarna eller motsvarande bedöma i vilken utsträckning enskilda har beredskap för att klara hushållets behov under en begränsad tid. Till vardags, när de inte varnats om någon kris, bedömer majoriteten av de tillfrågade att ett fåtal medborgare har egen beredskap. Strax efter ett långvarigt elavbrott tros medborgarnas beredskap öka. 73 procent av respondenterna tror att minst hälften av medborgarna vidtar praktiska förberedelser för att bättre klara framtida kriser.

Hur länge den egna beredskapen ska räcka angavs i frågorna bara som *under en begränsad tid*. Vid situationen under ett långvarigt elavbrott fick respondenterna frågan om hur länge hushållen kommer att kunna täcka det egna behovet av vatten, mat, värme och information.

Diagram 5. Ansvar och agerande tid för egen beredskap.

Fråga ansvar: Hur länge bör hushållen kunna täcka det egna behovet av vatten, mat, värme och information?

Fråga agerande: Hur länge tror du hushållen kommer att kunna täcka det egna behovet av vatten, mat, värme och information?

55 procent av respondenterna anser att enskilda bör ta ansvar genom att i tre dygn klara sig själv och hushållets behov. 24 procent anser att två dygn är rimligt att kräva av enskilda. Hur länge enskilda egentligen klarar av att täcka hushållets behov bedöms vara lägre. Det vanligaste svaret är ett dygn, som 36 procent av beredskapssamordnare har svarat. 28 procent tror att enskilda klarar två dygn. Både vad gäller ansvar och förväntad kapacitet finns en spridning. Det finns inga stora skillnader mellan respondenter från kommun, landsting och länsstyrelse.

Flera kommentarer har lämnats till frågan. Värme är det som medborgarna tros ha störst problem med, särskilt om elavbrottet inträffar vintertid. Flera tror att förmågan till egen beredskap beror på hur gammal man är och var man bor. Äldre personer bedöms ha en kunskap och erfarenhet av liknande situationer. Boende i glesbygd tros klara självförsörjning längre. Av behoven vatten, mat, värme och information tros enskilda ha bäst beredskap vad gäller mat.

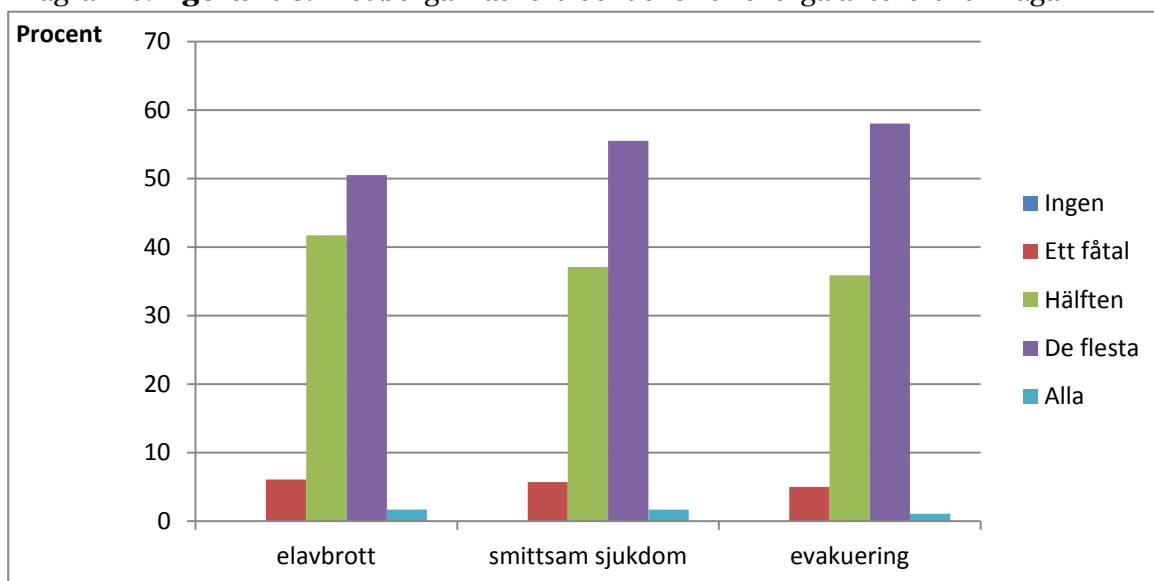
Fokusgruppen var överens om att en egen beredskap på tre dygn är rimligt att kräva. Gruppen trodde att enskilda skulle få svårt att täcka det egna behovet av vatten. De var överens om att det generellt idag inte finns förmåga för tre dygn, men att förmågan snabbt kan växa under en kris. Gruppen ansåg också att det finns skillnader mellan stad och landsbygd, där landsbygden ansågs bättre förberedd.

3.4 Förtroende för offentliga aktörers förmåga

Fråga: Hur många medborgare tror du har förtroende för offentliga aktörers förmåga att hantera händelsen och ge nödvändig stöd?

Vilket förtroende offentliga aktörer åtnjuter är ofta avgörande för hur väl krishanteringen ska fungera. Under tre situationer, evakuering, långvarigt elavbrott och smittsam sjukdom, bedömer beredskapssamordnare eller motsvarande i vilken utsträckning medborgarna kommer ha förtroende för offentliga aktörers förmåga att hantera krisen. På samma sätt som i de andra påståendena om agerande görs bedömningen utifrån hur många medborgare, från ingen till alla, som kommer ha förtroende för det offentliga.

Diagram 6. **Agerande.** Medborgarnas förtroende för offentliga aktörers förmåga

Respondenterna bedömer att medborgarnas förtroende för det offentliga och förmågan att stödja är högst när en naturolycka hotar och en del av invånarna ska evakueras. Något lägre bedöms tilltron till det offentliga vid ett långvarigt elavbrott. Vid alla situationer är det ingen respondent som tror att ingen medborgare kommer ha förtroende och ytterst få tror att alla har förtroende för det offentliga. Det vanligaste, som över 50 procent har svarat, är att de flesta medborgare har förtroende för det offentliga förmåga att hantera krisen. Beredskapsdirektörer gör genomgående bedömningen att färre medborgare har förtroende för det offentliga förmåga.

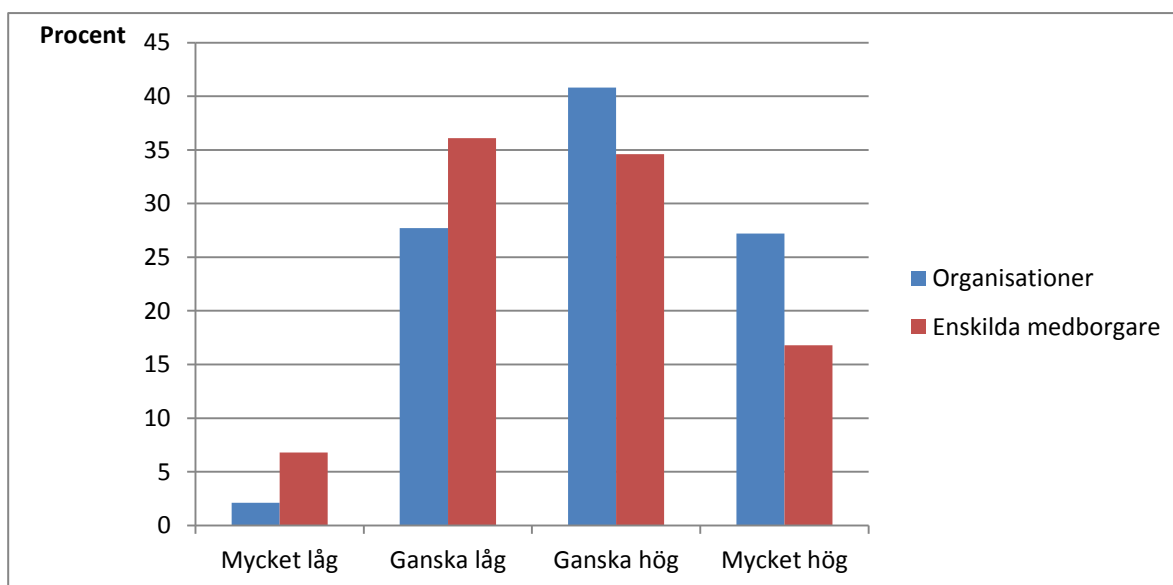
Fokusgruppen tror att medborgarnas förtroende för det offentliga minskar med tiden. Om krisen inte hanteras snabbt och bra ser allmänheten det som ett misslyckande.

3.5 Frivilliga vid kriser

Fråga: I vilken utsträckning bedömer du att frivilligorganisationer/enskilda medborgare är en resurs i kommunen/landstinget/länsstyrelsens arbete under en allvarlig olycka eller kris?

Frivilliga i form av organisationer eller privatpersoner är ofta med i krishantering. Vi frågade i vilken utsträckning beredskapssamordnarna ser frivilliga som en resurs i myndighetens krishanteringsarbete.

Diagram 7. I vilken utsträckning är frivilligorganisationer/enskilda medborgare en resurs i offentliga aktörers arbete under en allvarlig olycka eller kris?

Frivilligorganisationer ses som en större resurs än enskilda medborgare (spontanfrivilliga). Det vanligaste är att frivilligorganisationer ses som en resurs i ganska hög utsträckning. För alternativt enskilda medborgare är det små skillnader mellan ganska låg och ganska hög utsträckning. Något fler ser enskilda medborgare som en resurs i ganska låg utsträckning. Det finns skillnader mellan respondentgrupperna. Beredskapssamordnare i kommuner anser att frivilliga, både organisationer och enskilda medborgare, är en resurs i högre utsträckning än respondenter från landsting och länsstyrelser. Respondenter från landsting är de som i minst utsträckning ser frivilliga som resurs.

I kommentarerna verkade flera respondenter likställa frivilligorganisationer med Frivilliga resursgrupper (FRG). Flera ser frivilligorganisationer som en resurs främst i det förebyggande arbetet. Respondenterna skriver att det är en svaghet att aktiva i frivilligorganisationer ofta är äldre personer, över 70 år. Någon menade att kompetensen som frivilligorganisationer kan bidra med ändå finns i den kommunala organisationen. Försäkringsskydd och ersättningar blir enklare om kommunal personal används istället. Om enskilda medborgare ses som en resurs eller inte beror mycket på typ av händelse och kompetensen hos individen. Det ses som svårt och tidskrävande att koordinera enskildas insatser. Några uttrycker önskemål om organisationsförändringar som kan underlätta enskildas engagemang i krishanteringsarbetet.

Några av deltagarna i fokusgruppen arbetade med att utbilda frivilligorganisationer som Blå Stjärnan, Svenska Lottakåren och FRG. Även Fokusgruppen ansåg att frivilligorganisationer, särskilt om de är utbildade, är en bättre resurs än spontanfrivilliga.

3.5.1 Erfarenhet av frivilliga vid kriser

Minst hälften av alla respondenter från kommun och landsting och samtliga från landsting uppgav att det inträffat minst en allvarlig olycka eller kris under de senaste fem åren som organisationen varit med och hanterat. Vi frågade om frivilliga organisationer eller enskilda medborgare hade varit delaktiga i krishanteringsarbetet.

Fråga: Deltog frivilligorganisationer i hanteringen av händelsen/händelserna?

Tabell 13. Erfarenhet av att arbeta med frivilligorganisationer i samband med kris

	Ja	Nej	Vet inte
Kommun	21	47	6
Landsting	4	14	0
Länsstyrelse	5	5	1
Totalt	30	66	7

Fråga: Deltog enskilda medborgare (spontanfrivilliga) i hanteringen av händelsen/händelserna?

Tabell 14. Erfarenhet av att arbeta med enskilda medborgare (spontanfrivilliga) i samband med kris

	Ja	Nej	Vet inte
Kommun	30	36	8
Landsting	0	14	4
Länsstyrelse	5	4	2
Totalt	35	54	14

Det var ganska sällan som frivilliga deltog vid krishanteringen. Om frivilliga deltog var det mer förekommande att det var enskilda medborgare än frivilligorganisationer som deltog.

Det var sällan som händelser påverkade hur organisationerna arbetar med enskilda medborgare och frivilligorganisationer. Bland länsstyrelserna var det högst andel, 5 av 11 respondenter, som svarade att händelsen fått effekt på arbetet med frivilliga. Effekterna var främst pågående eller planerade projekt som rörde hur förmågan att nyttja frivilliga kan stärkas. På kommunal nivå handlade effekterna om att starta FRG, försöka tydliggöra

ansvarsförhållanden genom informationsträffar och konkretisera olika handlingsplaner och skicka informationsmaterial till hushållen.

3.6 Förbättra medborgarnas krisberedskapsförmåga

I uppdraget ingick att samla förslag från offentliga aktörer på lokal och regional nivå på hur medborgarnas krisberedskapsförmåga kan öka, om de anser att det finns tillräckliga resurser för att öka förmågan och vilka aktörer som respondenterna anser är ansvariga för att vidta åtgärder som kan öka medborgarnas krisberedskapsförmåga. Vi började med att fråga vilka informationssatsningar som har genomförts på lokal och regional nivå.

3.6.1 Genomförda informationssatsningar

Fråga: Har kommunen/landstinget/länsstyrelsen under de senaste fem åren genomfört någon av följande satsningar för att öka medborgarnas krisberedskapsförmåga?

Tabell 15. Informationsåtgärder per respondentgrupp

Vilka åtgärder har vidtagits?	Kommun	Landsting	Länsstyrelse
Information på webbplats	97 %	78 %	100 %
Informationsbroschyr till hushållen	45 %	18 %	20 %
Kurs/utbildning för allmänheten	28 %	0 %	13 %
Kommunicerat hot och risker i närområdet	73 %	24 %	65 %

Det görs många satsningar på lokal och regional nivå för att öka medborgarnas krisberedskapsförmåga. Flest satsningar görs på kommunal nivå, vilket också är förväntat. Kommunerna har mer kontakt med medborgarna och större ansvar för att informera.

Under de senaste fem åren har nästan samtliga kommuner, landsting och länsstyrelser informerat allmänheten på sin webbplats. Nästan hälften av kommunerna har distribuerat informationsbroschyrer till hushållen. Det är få respondenter vars arbetsplats har ordnat kurser för allmänheten. De flesta kommuner har också kommunicerat hot och risker som finns i kommunen. Det kan handla om att berätta om kommunens Sevesoanläggning eller om risker som nämns i kommunens risk- och sårbarhetsanalys. Landsting har i lägre utsträckning än kommun och länsstyrelse gjort informationssatsningar.

Några kommentarer har lämnats. En del skriver att broschyrer och informationsaktiviteter planeras under 2015. En beredskapssamordnare skriver att kommunen har diskuterat frågan men att det kan uppfattas som provocerande att informera om enskildas ansvar via kommunens informationskanaler. Några från landsting och länsstyrelser svarar att det är en kommunal fråga, eller att de inte har allmänheten som målgrupp.

Deltagarna i fokusgruppen kan inte minnas att myndigheterna har genomfört någon informationsinsatsning. De flesta arbetar på myndigheter som inte har allmänheten som målgrupp.

3.6.2 Öka medborgarnas förmåga

Fråga: Vad anser du skulle öka medborgarnas förmåga att hantera kriser?

Totalt har 158 personer svarat på den öppna frågan. Det är 131 personer från kommuner, 13 från landsting och 14 från länsstyrelser. Deras fritextsvar har kategoriserats som följande:

Tabell 16. Åtgärder för att öka medborgarnas krisberedskapsförmåga

Vad skulle öka medborgarnas förmåga?	Antal
Information	110
Utbildning	44
Inträffad kris/erfarenhet av kris	9
Öka medvetenheten om samhällets sårbarhet	8
Intresse	3

Information är det som allra flest tror skulle öka medborgarnas krisberedskapsförmåga. Informationen bör gå ut brett, exempelvis via broschyrer, tv, radio och webbplatser såsom Youtube och sociala medier. Flera skriver att information ska vara tydlig och upprepas. Nationella kampanjer och ett ökat intresse för frågorna från politiker på nationell nivå skulle hjälpa anser några respondenter.

Informationen ska handla både om samhällets förmåga att hantera kriser och hur man själv förbereder sig. Informationen blir ett sätt att tydliggöra vilket ansvar enskilda medborgare har och vilka förväntningar de kan ha på det offentliga. Flera respondenter pratar om att medborgarna under krisens inledande fas, de första två dygnet eller tre dygnet, ska vara beredda att klara sig på egen hand.

Utbildning tas ofta upp tillsammans med information. Den vanligaste arenan för utbildning som nämns är skolan. Utbildning i krisberedskap bör anpassas efter barnens ålder och återkomma kontinuerligt under skolåren. Flera nämner också att utbildning bör ske på arbetsplatser och i kurser riktade till allmänheten. Civilförbundets kurser nämns som lyckade exempel och något som bör utökas. Inspiration för krisberedskapsutbildningar kan hämtas från de kurser riktade till skolan, arbetsplatser och allmänheten som finns inom brandskydd och vad man gör vid hjärtstopp.

Några nämner också information, utbildning, erfarenhetsutbyte och övning myndigheter emellan som ett sätt att öka enskildas krisberedskapsförmåga.

Ett fåtal av respondenterna verksamma på kommunnivå vill att enskildas ansvar tydliggörs och att det ställs högre krav på medborgarnas krisberedskap. Förutom tydligare lagstiftning och obligatorisk utbildning nämns att det offentliga bör ges möjlighet att kontrollera vilka förberedelser medborgarna har vidtagit.

Information och utbildning ses tillsammans som ett sätt att öka medvetenheten om samhällets sårbarhet och öka intresset för krisberedskap och hur man som enskild kan förbereda sig. Flera menar att det kanske enklaste sättet att öka medborgarnas krisberedskapsförmåga är att det inträffar kriser som ger medborgarna erfarenhet.

Fokusgruppen menade att intresse för att ta hand om sig själv är det viktigaste för att medborgarnas förmåga ska öka. Att ha varit med om kris tror de inte har några långsiktiga effekter på den egna beredskapen. Alla i fokusgruppen var överens om att utbildning i krisberedskap, exempelvis hur man ordnar sin egen självförsörjning bör ges i skolan. Likaså var gruppen överens om att information är viktig och efterfrågade informationskampanjer. Flera ansåg att civilförsvarsplikt eller allmän värnplikt skulle öka medborgarnas krisberedskapsförmåga. Som ett sätt att öka allmänhetens intresse kom förslag på att ordna en årlig återkommande krisberedskapens dag.

3.6.3 Förutsättningar

Fråga: Finns det förutsättningar (kunskap, ekonomi, politiskt stöd etc.) i kommunen/landstinget/länet för att öka medborgarnas krisberedskapsförmåga?

Totalt har 158 personer svarat på den öppna frågan. Det är 131 personer från kommuner, 13 från landsting och 14 från länsstyrelser. Några har svarat vet ej och ett fåtal har gett svårtolkade svar. Resterande 149 personer har fördelat sig enligt följande:

Tabell 17. Finns förutsättningar för att öka medborgarnas krisberedskapsförmåga

Finns förutsättningar?	Antal
JA	68
NJA	69
NEJ	12

Till kategorin *nja* räknas respondenter som har svarat nja, delvis, till viss del eller tveksamt. Det vanligaste i kategorin är att respondenterna har svarat delvis. Det kan också vara att de har svarat ja vad gäller kunskap och politiskt stöd men nej till ekonomiska förutsättningar.

I stort sett samtliga anser att det finns eller till viss del finns förutsättningar i den egna organisationen för att öka medborgarnas krisberedskapsförmåga. Många av respondenterna hänvisar till exemplen på förutsättningar (kunskap, ekonomi och politiskt stöd) som ges i frågan. Den vanligaste är att de som svarar till viss del/nja tycker att det finns tillräckliga kunskaper och politiskt stöd men att det brister vad gäller ekonomiska förutsättningar. En del pratar om brist på resurser och inkluderar både ekonomi och personal. Flera nämner också att de saknar vilja och intresse för frågorna, både från

politiker och från allmänheten. Enstaka respondenter efterlyser tydlighet, att man ska kommunicera eller lagstifta tydligare kring hur enskildas ansvar ser ut.

Det finns få skillnader mellan nivåerna i krisberedskapssystemet. Någon respondent från landsting och länsstyrelse har påpekat att det främsta ansvaret ligger hos kommunerna. Samtidigt har flera kommunrespondenter svarat att förutsättningarna och ansvaret för att öka medborgarnas krisberedskapsförmåga inte bara är deras fråga- utan även en fråga nationellt och för regeringen samt MSB.

Fokusgruppen fick frågan om de på sina myndigheter har de förutsättningar som behövs för att öka medborgarnas krisberedskapsförmåga. De verkar överens om att de kan skapa bättre förutsättningar än de som finns idag. Nästan ingen har information på sina webbplatser till medborgare avseende beredskapsfrågor. Några menade att det är svårt att särskilja myndigheternas uppgift att öka medborgarnas krisberedskapsförmåga från företagens. Så pass mycket samhällsviktig verksamhet bedrivs i privat regi vilket gör att även företag har en viktig roll, menar fokusgruppen.

3.6.4 Ansvariga aktörer

Fråga: Är det några aktörer, förutom kommunen/landstinget/länsstyrelsen, som du anser är ansvariga för att vidta åtgärder som ökar medborgarnas krisberedskapsförmåga?

132 personer från kommuner, 14 från landsting och 14 från länsstyrelser har besvarat frågan. Respondenterna fick ange fritextsvar. De kunde inte ange den egna myndigheten som ansvarig utan bara andra aktörer.

Det vanligaste var att någon av de andra respondentgrupperna sågs som ansvarig aktör. Kommuner var de som störst andel ansåg ansvariga. 75 procent av personer från landsting och länsstyrelser svarade att kommuner var ansvariga. 37 procent av personerna från kommuner och landsting ansåg att länsstyrelser var ansvariga. Endast 18 procent av personerna från kommuner och länsstyrelser ansåg att landsting var ansvariga för att öka medborgarnas krisberedskapsförmåga.

Tabell 18. Aktörer, förutom kommunen/landstinget/länsstyrelsen, som anses ansvariga för att vidta åtgärder som ökar medborgarnas krisberedskapsförmåga

Aktörer	Antal
MSB	49
Frivilligorganisationer	23
Polis	21
Företag	17
Staten	17
Försvarsmakten	8
Sjukvården	5
Regeringen	4
Medier	3

Förutom kommuner, länsstyrelser och landsting var det flera andra aktörer som respondenterna såg som ansvariga. Den aktör som nämndes mest var MSB. Exempel på vad som ansågs vara MSB:s ansvarsområde var samverkan och att ta fram ett nationellt informationsmaterial. Det var också vanligt att frivilligorganisationer, särskilt de med ekonomiskt stöd från det offentliga, ansågs ha ett ansvar. Flera nämner särskilt Civilförsvarsförbundet och Frivilliga resursgrupper (FRG). 17 personer svarade att staten var ansvarig. En del menade med staten lagstiftning och statliga myndigheter. Några av respondenterna menade att ansvaret är nationellt och att alla aktörer är ansvariga – från den enskilda kommuninvånaren till regeringen.

Fokusgruppen höll med om att länsstyrelserna och MSB har ett stort ansvar. De menade att de flesta kriser är kommunala och att kommunen därför ofta har det största ansvaret. Frivilligorganisationerna sågs mer som en kanal för att nå ut med information, inte som en ansvarig aktör.

3.7 Skogsbranden i Västmanland

Sommaren 2014 drabbades Västmanland av en stor skogsbrand. Skogsbranden var i centrum under augusti månads nyhetsrapportering. Mycket fokus låg på ansvarförhållanden i krishanteringen, frivilligresurser som hjälpt till i släckningsarbetet, evakuering av boende i området och ersättning till drabbade. Enkäten skickades ut i september då skogsbranden fortfarande fanns färskt i minnet hos respondenterna. Frivilliga, evakuering och försäkringsskydd togs upp i några av de situationer som beskrevs i enkäten. Vi undrade därför om respondenternas sätt att se på dessa frågor hade påverkats av skogsbranden.

De flesta, nästan två tredjedelar tycker att deras synsätt har ändrats något. Något som nämns av många är att ansvarförhållanden behöver tydliggöras, vikten av frivilliga vid kriser och i vilken omfattning människor hjälper varandra vid kriser.

Flera påpekar att de har arbetat med krisberedskap länge och att skogsbranden snarare blev en bekräftelse på hur de visste att allmänheten skulle reagera.

4. Analys

Analysen grundar sig huvudsakligen på resultatet från enkätundersökningen och fokusgruppen. För att göra en bedömning av huruvida offentliga aktörers uppfattningar kan antas stämma med verkligheten användes rapporten *Enskildas ansvar vid allvarliga olyckor och kriser- det offentliga syn och den enskildes agerande*⁹. Rapporten, skriven på uppdrag av MSB, innehåller bland annat en forskningsöversikt över hur enskilda har agerat vid några kriser. Utöver den har ytterligare ett fåtal studier, offentliga dokument och artiklar som utgavs under det senaste året använts.

⁹ Asp & Sjölund 2014.

Kapitlet ger inledningsvis en bild av hur offentliga aktörer på lokal, regional och central nivå ser på enskildas ansvar och vilka förväntningar de har på enskildas förmåga vid en kris. Därefter tas skillnader mellan ansvar och förväntad förmåga upp. Avslutningsvis analyseras hur enskildas krisberedskapsförmåga, enligt aktörerna, kan förbättras.

4.1 Vad ingår i ansvaret?

Synen på vilket ansvar enskilda medborgare bör ta påverkas av vilken typ av kris det är. Enskilda bör ta större ansvar vid elavbrott än vid terrorattentat. Situationer, som det varnas för eller inte ses som allt för ovanliga, innebär större ansvar för enskilda.

Faktorer som ålder och var man bor anses påverka i vilken utsträckning enskilda har förmåga till ansvar. Äldre personer har mer kunskap om vad som påverkas vid elavbrott, boende i glesbygd har större möjligheter till självförsörjning samtidigt som singelhushåll i städer är mer utsatta då man har mindre kontakt med sina grannar.

Olika grupper i samhället anses också ha mer eller mindre ansvar. Enskilda som är anställda i samhällsviktig verksamhet eller har särskild kompetens anses ha större ansvar än allmänheten generellt. Större ansvar har också företag, särskilt de inom samhällsviktig verksamhet. Barn och äldre personer brukar i offentliga dokument anses ha mindre ansvar vid krissituationer. Tillfrågade offentliga aktörer ansåg även att fysiskt och psykiskt funktionsnedsatta, asylsökande och nyanlända flyktingar samt sjuka personer har mindre ansvar än allmänheten i stort.

Det går att dela in ansvarstagandet i olika grader. Från att ha medvetenhet om samhällets sårbarhet och ta till sig information om händelser vidare till att ansvara för den egna familjen genom att klara några dagars självförsörjning till en omfattande syn på ansvar som innefattar att hjälpa andra människor men även fungera som stöd till offentliga aktörer i krishanteringsarbetet.

Den lägsta graden av ansvarstagande innebär att ha kunskap och följa råd. Nio av tio offentliga aktörer tycker att medborgarna bör ta ansvar genom att ha kunskap om hot och risker i närområdet. Ansvaret kan vara problematiskt för enskilda att ta eftersom inte alla kommuner, landsting och länsstyrelser har informerat om hot och risker i närområdet. Vanligast var det bland kommuner då 73 procent uppger att de har kommunicerat vilka hot och risker som finns.

Ansvarssynen inkluderar även att kunna ta till sig information som sänds via VMA och i en kris söka information om händelsen. I medborgarnas ansvar ingår att följa råd från myndigheter. Att vara källkritisk anses inte lika viktigt. Denna syn på ansvar delas av en klar majoritet av tillfrågade offentliga aktörer.

Offentliga aktörer är överens om att enskilda bör ta ansvar för att under en kortare period klara sig själv. Den egna beredskapen ska under tre dygn täcka hushållets behov av vatten, mat, värme och information. I krisberedskapspropositionen från 2014 föreslås också att tre dygn bör gälla. Propositionen tar upp att människor som inte har ett omedelbart hjälpbehov vid en kris bör ha en beredskap, exempelvis förnödenheter som räcker i 72

timmar.¹⁰ 72 timmars egen beredskap är en linje som drivs i Kanada och USA. I Sverige har Civilförsvarsförbundet, med stöd av MSB, drivit informationskampanjen *72 timmar*. Eftersom det är 72 timmar som diskuteras mest är det inte förvånande att de flesta beredskapssamordnare har svarat just tre dygn.

Synen på egen beredskap mättes före, under och efter ett långvarigt elavbrott. Fler ansåg att enskilda bör ta ansvar genom att ha egen beredskap i vardagen, före en kris. Synen på ansvar ökade inte efter att det långvariga elavbrottet hade skett. De tillfrågade beredskapssamordnarna tenderar inte att se att medborgare har ett ansvar för att lära sig och efter en kris öka den egna beredskapen.

Förutom att kunna täcka det egna hushållets behov menade också 70 procent att enskilda bör ta ansvar genom att ha en evakueringsplan och en packad väska klar. Det är ovanligt med evakueringar i Sverige. Att så pass många tillfrågade offentliga aktörer ändå menar att ansvaret är så pass långtgående är anmärkningsvärt.

En högre grad av ansvarstagande är att hjälpa andra, i första hand andra människor men i slutändan bistå det offentliga i krishanteringen. Det finns en mycket stark samsyn vad gäller ansvaret att hjälpa andra människor. Över 90 procent menar att enskilda vid ett långvarigt elavbrott ska dela med sig av det egna hushållets resurser till grannar och bekanta samt hjälpa människor de inte känner. Det är inte lika självklart att enskildas ansvarstagande bör inkludera att verka som en resurs till det offentliga. Att fungera stödjande till offentliga aktörer instämmer de flesta enbart delvis i.

Det finns skillnader i synen på enskildas ansvarstagande mellan lokal och regional nivå. Beredskapssamordnare på länsstyrelsenivå ser alltigenom mer långtgående på vilket ansvar enskilda bör ta än vad representanter från kommun och landsting gör.

Ansvarssynen som presenteras är offentliga aktörers målbild av enskildas ansvarstagande vid kriser. Den visar hur de menar att det borde vara. Utifrån materialet går det inte att dra slutsatsen att offentliga aktörer önskar att samma ansvarssyn ska återspeglas i lagstiftningen.

4.2 Vilka förväntningar har offentliga aktörer på enskildas agerande?

Offentliga aktörer har låga förväntningar på enskilda medborgares krisberedskapsförmåga. Medborgarnas egen möjlighet till självförsörjning bedömer de flesta offentliga aktörer till max ett dygn. Bara drygt hälften tror att medborgarna är medvetna om att samhällsfunktioner kan sluta fungera normalt vid en kris.

Även om de har relativt låga tankar om hur allmänheten agerar vid kriser känner offentliga aktörer tillförlit till att allmänheten kommer att lyssna och följa råden som det offentliga ger. Om en allvarlig smittsam sjukdom sprids i Sverige tror nästintill samtliga offentliga aktörer att medborgarna kommer att skaffa sig kunskap om hur man undviker att bli smittad. Nästan lika många bedömer att medborgarna kommer att följa råd från offentliga

¹⁰ Prop. 2013/14:144, s.29-30.

aktörer. Vid ett långvarigt elavbrott tror nästan 80 procent av tillfrågade offentliga aktörer att enskilda följer råd och försöker ta del av information från myndigheter. Än fler tror att medborgarna försöker få information genom att prata med grannar och bekanta.

Vid en evakuering på grund av en annalkande naturolycka förefaller situationen vara något annorlunda. Drygt 20 procent av de offentliga aktörerna gör bedömningen att så många som hälften av medborgarna inte kommer att tro på myndigheternas information om att evakuering behöver genomföras. Vid en evakuering tror åtta av tio offentliga aktörer att enskilda kommer ta med mer än den rekommenderade packningen. Det är troligt att offentliga aktörers bedömning stämmer med verkligheten. Studier visar att enskilda ofta väntar länge innan myndigheters råd om evakuering följs. Separationen från trygga punkter som hemmet eller familjen upplevs som en större stressfaktor än den fysiska fara det kan innebära att stanna kvar på en plats.¹¹

En vanlig myt är att kriser bryter ner moraliska konventioner och får människor att bli överdrivet själviska, med plundring eller kraftiga prishöjningar på bristvaror som följd. Ett områdes vanliga brottslighet försvinner inte vid en kris. Men det förekommer sällan att brottsligheten ökar, särskilt om krisen beror på en naturhändelse. Trots medierapportering om plundring från exempelvis orkanen Katrina i USA 2005 greps färre personer än vanligt för stöld. Forskningen brukar också skilja mellan plundring för att överleva, som visserligen fortfarande kan vara kriminellt, men det är inte ett tecken på moraliskt förfall.¹²

Myten om moraliskt förfall återfinns bland de tillfrågade offentliga aktörerna. De allra flesta offentliga aktörerna tror att minst ett fåtal medborgare under ett långvarigt elavbrott begår brott för att få förnödenheter till det egna hushållet. Något färre, åtta av tio, offentliga aktörer tror att ett fåtal eller fler medborgare begår brott för att kunna sälja förnödenheter vidare. Offentliga aktörer gör liten skillnad mellan kriminalitet för att rädda den egna familjen eller att sälja vidare och tjäna en hacka.

I verkligheten präglas människors agerande i en krissituation i första hand av altruism. Det är vanligt att människor är solidariska, hjälper varandra och delar på de knappa resurser som finns. Att under en kris gå samman i grannskapet och hjälpa varandra ger ofta en känsla av trygghet och samhörighet.¹³ Det finns exempel från i stort sett varje kris på när enskilda, frivilligorganisationer och företag har hjälpt till med förnödenheter, husrum eller deltagit i räddningsarbetet. De tillfrågade offentliga aktörerna delar inte denna syn på medborgarna. Drygt 40 procent av offentliga aktörerna tror att medborgarna kommer att dela med sig av förnödenheter till grannar och bekanta. Samma siffra gäller för i vilken utsträckning de flesta medborgare hjälper människor de inte känner.

Ur det offentligas synvinkel underlättas krishanteringen om enskilda individer har egen beredskap. Det blir en mindre mängd människor som behöver stöd från det offentliga. Men det som gör verklig skillnad för det offentliga är om människor är förberedda som grupp. Beredskapsstarka individer som dessutom hjälper andra i grannskapet. Det höjer den generella nivån av krisberedskapsförmågan i samhället. Det finns flera exempel på när

¹¹ Wester 2011; Sandin & Wester 2009; Mawson 2005.

¹² Wester 2011; Sandin & Wester 2009.

¹³ Wester 2011; Mawson 2005; Prince 1920; Fritz 1961, s. 651-94; Barton 1969; Oliver-Smith 1986; Guldåker 2009, s. 248-249.

kollektivet eller grannskapet har spelat roll. På landsbygden under stormen Gudrun kände folk sina grannar. Förutom lokalkännedom om byggnader och vägar visste de om någon var gravid eller kanske sjuk och behövde tittas till. Det handlade om människor som inte hade något stöd från det offentliga i vanliga fall och som därmed hade kunnat bli utan nödvändigt stöd. Om frivilliga kollektivt hjälper varandra blir det en avlastning för samhället. Det är dock få offentliga aktörer, 19 procent, som tror att medborgarna under ett långvarigt elavbrott kommer att fungera som en resurs till deras arbete med att hantera krisen.

Huruvida enskilda är en resurs till det offentligas arbete eller inte ställdes i ytterligare en fråga. Bara drygt hälften av de tillfrågade ser enskilda medborgare som en resurs. Människor som är organiserade i frivilligorganisationer ses som en större resurs i krishantering än enskilda medborgare som spontant vill hjälpa till. Nästan 70 procent av de offentliga aktörerna ser frivilligorganisationer som en resurs i ganska hög eller mycket hög utsträckning.

Det finns otaliga exempel på när enskilda medborgare och frivilligorganisationer fungerar som en resurs till det offentliga. Under stormen Gudrun 2005 öppnade människor sina hem för andra människor när vägar blivit avstängda av nedfallna träd. Människor med reservkraftaggregat lät grannar komma in och värma sig. Många människor, särskilt på landsbygden, var engagerade i den lokala krishantering och röjde på eget initiativ vägar. I mer organiserad form fanns Lantbrukarnas riksförbund som gav socialt stöd till lantbrukare och skogsägare. Från senare tid finns exempel från skogsbranden i Västmanland sommaren 2014. Lantbrukare använde gödseltunnor för att effektivt sprida vatten, gjorde brandgator, drog slang och körde ut mat till räddningspersonal. Frivilliga resursgrupper samordnade stöd från näringslivet och såg till att räddningsarbetet praktiskt kunde fungera genom att det fanns mat och visst materiel till räddningspersonal.¹⁴ Alla exempel på insatser underlättade för det offentliga att hantera krisen.

Trots att offentliga aktörer många gånger sätter låg tillit till allmänhetens förmåga tror de inte på det omvända – att allmänheten kommer sätta låg tillit till offentliga aktörer. De offentliga aktörerna tror inte att det är någon stor risk för förtroendekriser. Majoriteten tror att medborgarna kommer att känna förtroende för offentliga aktörers förmåga att hantera händelsen och ge nödvändigt stöd. Det gäller oavsett om det handlar om ett långvarigt elavbrott som drabbar delar av ett län, en allvarlig smittsam sjukdom eller om delar av ett län ska evakueras på grund av en naturolycka. Sanningen är dock att få händelser påverkar allmänhetens förtroende för det offentliga på samma sätt som en kris. Vilken syn allmänheten kommer att ha på det offentligas agerande under en kris är ofta ett resultat av vilka handlingar som har vidtagits, vilket bemötande den enskilda har upplevt samt vilken bild av detta som har förmedlats i medier. Handlingarna och bemötandet handlar i slutändan om vilken etik de styrande och det offentliga gett uttryck för.¹⁵ Svenskar har generellt sett stort förtroende för det offentliga.¹⁶ För att upprätthålla förtroendet kanske offentliga aktörer borde sätta högre tilltro till medborgarnas agerande

¹⁴ Seminarium om frivilligas och näringslivets insatser och stöd under konferensen *Skogsbranden i Västmanland- en riksangelägenhet* i Västerås 24 november 2014.

¹⁵ Svedin 2011, s. 217-218; Enander 2005, s. 116.

¹⁶ Holmberg & Weibull 2012.

under kriser? Det kan vara i vilken utsträckning medborgare kommer att fungera som resurs till det offentliga och hur många som kommer att hjälpa varandra.

4.3 Skillnader i ansvarssyn och förväntat agerande

Nedan går vi igenom vilka skillnader det finns bland beredskapssamordnarna eller motsvarande i kommun, landsting och länsstyrelse kring vilket ansvar enskilda medborgare bör ta i kriser. Vi jämför också offentliga aktörers syn på vilket ansvar medborgarna bör ta med hur de bedömer att medborgarna kommer att agera i kriser.

4.3.1 Skillnad i ansvarssyn mellan offentliga aktörer

Generellt sett är offentliga aktörer överens om på vilket sätt enskilda bör ta ansvar. Ansvar bör tas genom att ha kunskap om risker, klara en kortare period av självförsörjning, följa råd från offentliga aktörer och hjälpa andra människor genom att dela med sig av förnödenheter.

Men det finns områden där aktörerna inte är samstämmiga i synen på ansvar. Områdena innefattar om enskilda ska fungera som en resurs i det offentligas krishanteringsarbete, tillsammans ansvara för att det är ordning och säkerhet i samhället under ett längre elavbrott, följa myndigheters råd om vaccination vid smittutbrott, ha en evakueringsplan och förberedd väska, ha kunskap om hot och risker i närområdet och om enskilda bör ta ansvar genom att förmedla viktig information vid ett förmodat terrorattentat. Det är svårt att veta hur mycket beredskapssamordnare har utgått från sig själva när de ger sin syn på ansvarstagande och hur människor agerar i kris. En del uppger att de själva var tveksamma till om de skulle vaccinera sig nästa gång myndigheter rekommenderade storskalig vaccinering och menade att det därför inte kan ingå i ansvaret.

4.3.2 Skillnad mellan ansvar och agerande

En central del i enskildas ansvar och roll vid kriser är i vilken utsträckning man har förmåga att ta hand om sig själv och sin familj. Det är också där man hittar de största skillnaderna mellan offentliga aktörers syn på enskildas ansvar och hur de förväntar sig att enskilda agerar. De flesta offentliga aktörer anser att tre dygn är en rimlig gräns för hur länge det egna hushållet bör klara sig självt. Förmågan till självförsörjning bedömer majoriteten däremot till max ett dygn.

Det finns grupper i samhället som klarar sin egen försörjning längre tid än tre dygn. Lantbrukare och skogsbrukare brukar nämnas men även överlevare eller preppers, personer som förbereder sig för en samhällelig kollaps. Det har sällan undersökts vilken beredskap den generella allmänheten har. Ett försök gjordes av företaget Infratek som 2014 lät undersökta hur svenskar ser på sin egen beredskap vid infrastrukturstörningar. En fråga var hur länge man kunde klara sig enbart på det som fanns i hemmet. Bara sex procent av de över tusen tillfrågade menade att de skulle klara sig kortare tid än tre dygn. Det vanligaste var att enskilda bedömde att de skulle klara sig en vecka. Svaren kan endast ge ett mått på beredskap i vardagen, eftersom frågan inte utgick från att det var några samhällsstörningar. Enskilda fick också frågan vilken utrustning de hade hemma som kunde bli användbar i kris. Det vanligaste, som nästan alla hade hemma, var värmeljus och

ficklampa. Men över 40 procent hade även batteridriven radio, sovsäck och tält samt gaskök/Trangiakök. Män och personer under 35 år hade vidtagit färre säkerhetsåtgärder än övriga grupper.¹⁷

Stora skillnader mellan ansvarsyn och förväntat agerande finns när det handlar om att hjälpa andra människor. 95 procent anser att ansvar bör tas genom att hjälpa människor man inte känner och nästan lika många, 89 procent, vill att enskilda ska dela med sig av förnödenheter till grannar och bekanta. Det är stora skillnader mellan offentliga aktörers målbild av ansvar och hur de tror det kommer att vara. Endast 41 procent av tillfrågade offentliga aktörer tror att de flesta eller alla medborgare kommer att hjälpa människor de inte känner. Marginellt fler tror att enskilda kommer att dela med sig av förnödenheter till människor de känner.

Att prata om egen beredskap för tre dygn används ofta för att sänka allmänhetens förväntningar på vilket stöd det offentliga kan ge i början av en kris. I krisens inledning måste stödet prioriteras och främst gå till utsatta grupper. Förtydligar man enskildas ansvar till att innefatta självförsörjning för tre dygn finns det en risk att allmänheten kräver att det offentligas ansvar blir tydligare. Det ökar också allmänhetens förväntningar på att efter tre dygn få ett brett stöd. Vid storskaliga kriser kommer offentliga aktörer inte ha möjlighet att ge brett stöd ens efter tre dygn. Då blir det ännu viktigare att enskilda stödjer varandra i grannskapet.

Tillfrågade offentliga aktörer har en omfattande syn på vilket ansvar enskilda bör ta vid kriser. Utifrån ansvarssynen ser de medborgaren som kapabel, solidarisk och kunnig om svensk krisberedskap. Bilden av hur enskilda kommer att agera och därmed deras krisberedskapsförmåga är något annorlunda. Överlag bedöms hälften eller de flesta medborgare ta önskvärt ansvar. Den andra delen av befolkningen bedöms vara passiv och i större behov av stöd. De bedöms i mindre grad ha tillit till det offentliga och färre kommer att följa råd från myndigheter. Istället kommer ryktesspridning uppstå eftersom de inte är källkritiska, ser efter sina egna behov, inte hjälper andra människor och ett fåtal kommer även att begå brott.

Alla medborgare kommer sannolikt aldrig nå upp till offentliga aktörers målbild av vilket ansvar som bör tas. Men för att bättre överensstämna med forskning från tidigare kriser bör offentliga aktörer utgå från att medborgarna i större utsträckning är solidariska och kapabla till att hjälpa både sig själva, sin omgivning och det offentliga. Det skulle ge ett mer korrekt utgångsläge för krisberedskapen. Däremot är det svårt att säga vilken kunskap allmänheten har om krisberedskap eftersom få studier har genomförts.

4.4 Hur kan enskildas krisberedskapsförmåga stärkas?

Information skulle öka medborgarnas krisberedskapsförmåga anser de flesta offentliga aktörer. Offentliga dokument som utredningar och propositioner nämner också att det är anpassad information som krävs för att enskilda ska bli bättre förberedda.¹⁸ Det är dock inte självklart att information gör medborgarna mer förberedda. Vilken beredskap enskilda

¹⁷ Infratek 2014

¹⁸ SOU 2001:41, s. 76; Prop. 2007/08:92 s. 21-22.

har och vilka säkerhetsåtgärder som vidtas, påverkas av graden av social inkludering, inkomstnivå, personliga rutiner och hur man ser på ansvarsfördelningen mellan enskilda och det offentliga.¹⁹

Information finns också redan idag tillgänglig för den som är intresserad. MSB:s webbplats DinSäkerhet.se och Krisinformation.se ger råd om hur man som enskild bättre kan klara olika händelser. Energimyndigheten ger råd kring elavbrott. 1177 Vårdguiden ger råd kring smittsamma sjukdomar. Nationella och återkommande informationskampanjer, som många beredskapssamordnare efterfrågar, kan däremot leda till att informationen når ut till fler grupper än dem som redan är intresserade. Även om information inte per automatik leder till att enskilda bunkrar upp med konserver och ficklampa skulle information göra att den mentala beredskapen ökar, vilket är en viktig början.

Att förändra människors beteende är svårt. Kunskap om vad som bör ingå i hemberedskap är första steget. Men för att människor ska ta steget från vetskap till att förbereda sig för krisen genom inköp och planering krävs vilja och intresse. Om människor i ens omgivning diskuterar och ser positivt på hemberedskap ökar sannolikheten för att jag själv ska förbereda mig.²⁰

Utbildning är det som näst flest tror ökar krisberedskapsförmågan och skolan ses som den viktigaste arenan. Många offentliga aktörer menar att det finns kunskapsskillnader mellan äldre och yngre. Värnplikten och totalförsvarsplikten gav kunskaper som beredskapssamordnarna bedömer som värdefulla även vid elavbrott och andra civila kriser. Utbildning i skolan föreslås också i den statliga utredningen Försvarsmakten i samhället. Utredaren Stefan Ryding-Berg vill i grundskolan och gymnasieskolan skapa kunskapsområdet totalförsvarskunskap. Där ska begreppen säkerhetspolitik och militärt och civilt försvar ingå vilket skulle innefatta kunskap om samhällets krisberedskap och därigenom också enskildas roll och ansvar. MSB har redan idag undervisningsmaterial på samma tema till elever och lärare på gymnasienivå.²¹

Få tror att erfarenhet av kriser gör det lättare att klara framtida kriser. Anledningen ska vara att människor snabbt glömmer när det är händelser som inträffar sällan. Även forskningen visar att det inte är självklart att människor lär sig av kriser, på det sättet att de ökar sin egen beredskap eller avhåller sig från risker. Allt beror på hur individen tolkar händelsen i ett vidare sammanhang. Att ha varit med om en kris men klarat det relativt väl kan göra att riskuppfattningen minskar, eftersom det upplevs som att risken inte var så farlig som man trott innan. Om man förbereder sig gör man ofta det för en liknande situation som man redan har varit med om. Har enskilda varit med om en översvämning vidtar man åtgärder för en översvämning som är i liknande omfattning som den man har upplevt. Inträffar krisen istället relativt kontinuerligt, som elavbrott på landsbygden, leder erfarenheten till att människor har vana och beredskap för att hantera händelsen.²²

Om information och utbildning ökar medborgarnas krisberedskapsförmåga, vilka är det då som ska informera och utbilda? Det vanligaste var att lokala och regionala aktörer menade

¹⁹ Öhman & Olofsson 2009, s.33-34

²⁰ Jagers, Sverker, Martinsson, Johan & Nilsson, Andreas. 2009.

²¹ SOU 2014:73 s.248-255.

²² Enander 2005, s. 21; Weinstein 1989; Halpern-Fisher m.fl. 2001; Guldåker 2009, s. 35.

att någon av grupperna kommun, landsting och länsstyrelse var ansvarig. Enkäten utgick från att den egna organisationen hade ett ansvar, och frågade därför efter vilka ytterligare aktörer som ansågs ansvariga. Efter geografiskt områdesansvar anser offentliga aktörer som besvarat enkäten och de centrala myndigheter som medverkade i fokusgruppen att MSB har ett stort ansvar. Det anses ligga inom deras ansvarsområde att ta fram ett nationellt informationsmaterial.

Något förvånande hamnar frivilligorganisationer högt upp bland vilka aktörer som ses som ansvariga för att förbereda medborgarna. Det fanns flera enkätfrågor som handlade om frivilligorganisationer. Sammantalet visar resultatet att det inte är någon självklarhet att involvera frivilliga i krishantering. Två tredjedelar av de offentliga aktörerna tog inte stöd av frivilligorganisationer vid den senaste krisen i sitt närområde. På kommunal nivå är det vanligare att frivilligorganisationer deltar, i nästan hälften av kriserna deltog frivilligorganisationer. En förklaring till att frivilligorganisationer inte används mer är att de inte alltid betraktas som en tillgång. 30 procent av beredskapssamordnarna ser frivilligorganisationer som en mycket låg eller ganska låg resurs till den egna organisationens arbete med att hantera en kris. Ansvar måste vara kopplat till möjlighet att påverka. Om frivilligorganisationer inte är med vid hanteringen av händelser i större utsträckning är det märkligt att tillskriva dem ansvar.

Få personer menar att politiker är ansvariga för att vidta åtgärder som ökar medborgarnas krisberedskapsförmåga. Bara 21 personer svarade att staten eller regeringen har ansvar. Åtgärder verkar ha förknippats med handfasta råd som informationsbroschyrer och webbplatser. Lagstiftning ses inte som en beredskapshöjande åtgärd för medborgarna utan som något som kan underlätta det egna arbetet. Över 60 procent menar att ett förtydligande i lagtexterna om enskildas ansvar skulle underlätta den egna organisationens arbete med att öka medborgarnas krisberedskap. Likaså bedömer väldigt få att medier har ansvar.

Vilka förutsättningar finns i kommunen, landstinget och länsstyrelsen för att öka medborgarnas krisberedskapsförmåga? De flesta beredskapssamordnare menar att det finns någorlunda goda förutsättningar i den egna organisationen. Om något saknas är det ofta ekonomiska förutsättningar. Det stämmer överens med vilka informationsåtgärder som organisationerna redan har tagit. Nästan samtliga kommuner, landsting och länsstyrelser har information på sin webbplats om krisberedskap. Dyrare åtgärder, informationsbroschyrer till hushållen och kurser för allmänheten, är det inte ens hälften som har genomfört under de senaste fem åren. Flera beredskapssamordnare har pekat på något som är svårare att reda ut än ekonomiska anslag: det bristande intresset från politiker och allmänhet för krisberedskapsfrågor.

5. Slutsatser

Uppdraget har utgått ifrån två frågeställningar.

Hur ser offentliga aktörer på enskildas ansvar vid kriser?

Offentliga aktörer är överens om att enskilda bör ta ansvar genom att i en krissituation ta del av information, klara en kortare period av självförsörjning, följa råd från offentliga aktörer och hjälpa andra människor genom att dela med sig av förnödenheter.

Offentliga aktörer är oense om enskilda bör ta ansvar genom att i en kris fungera som en resurs till det offentligas arbete, tillsammans ansvara för att det är ordning och säkerhet i samhället, följa myndigheters råd om vaccination vid smittutbrott, ha en evakueringsplan och förberedd väska, ha kunskap om hot och risker i närområdet och sprida viktig information vidare.

Vilka förväntningar har offentliga aktörer på enskildas förmåga före, under och efter en kris?

Före en kris tror offentliga aktörer att enskilda har låg medvetenhet om att kriser kan göra att viktiga samhällsfunktioner slutar fungera normalt. De bedömer att ett fåtal medborgare under en kris begår brott, antingen för att få tillgång till förnödenheter till det egna hushållet eller för att sälja förnödenheter vidare. Om en evakuering skulle behöva genomföras kommer enskilda ta med sig mer än den rekommenderade packningen. Enskilda bedöms ha förtroende för det offentliga och dess förmåga att hantera krisen och ge nödvändigt stöd. Före, under och efter en kris förväntas enskilda ha låg beredskap för att klara sig själva. De flesta offentliga aktörer bedömer att enskilda kan täcka det egna hushållets behov av vatten, mat, värme och information under maximalt ett dygn.

Övriga slutsatser

- Medborgare tillskrivs mer ansvar av offentliga aktörer än vad de tros leva upp till. Beredskapsdirektörer ser mer långtgående på enskildas ansvar än beredskapssamordnare i kommun och landsting.
- Enskilda ses inte som en resurs i krishanteringsarbetet. Offentliga aktörer menar inte att människor har ett ansvar att hjälpa till och stödja det offentligas krishanteringsarbete och de bedömer att bara ett fåtal kommer göra det. Samhällets resurser är inte outtömliga. Ju större kris det är, desto mer beroende kommer det offentliga vara av att frivilliga krafter stöttar.
- Enskildas ansvar bör förtydligas. Det skulle underlätta vid kunskapshöjande informationsinsatser och ge beredskapssamordnarna stöd i arbetet med att öka medborgarnas krisberedskapsförmåga.
- En nationell informationskampanj om medborgarnas eget ansvar, den egna beredskapen och hur svensk krisberedskap fungerar bör genomföras för att öka medborgarnas kunskap.

- För att enskildas beredskap ska öka är det avgörande med vilja och intresse. Det behövs inte bara från den generella allmänheten utan politiker och flera myndigheter har ett ansvar för att se till att krisberedskapsfrågor hålls uppe på dagordningen.

5.1 Vidare forskning

Denna studie tar upp vilka antaganden personer yrkesverksamma i det svenska krisberedskapssystemet gör om enskildas agerande och beredskap vid kriser. Få studier har undersökt vilken beredskap enskilda egentligen har för kriser. Studierna som gjorts handlar ofta om säkerhetsåtgärder som i vilken utsträckning man har försäkringar och brandvarnare. Att undersöka vilken beredskap enskilda egentligen har vore därför angeläget. Lika angeläget vore att se vilken kunskap och uppfattning enskilda medborgare har kring sitt ansvar. Ett annat undersökningsområde är att se hur andra länder beskriver enskildas ansvar och vilka försök som görs för att öka enskildas beredskap.

6. Referenser

Böcker, skrifter och rapporter

Asp, Viktoria & Sjölund, Sara. 2014. *Enskildas ansvar vid allvarliga olyckor och kriser - det offentliga syn och den enskildes agerande*. Försvarshögskolan. FHS beteckning 200/2013.

Barton, A. 1969. *Communities in Disaster – A Sociological Analysis of Collective Stress Situations*. Garden City, N.Y.: Doubleday.

Bryman, Alan. 2011. *Samhällsvetenskapliga metoder*. 2 uppl. Malmö: Libe.

Edling, Christofer och Hedström, Peter. 2003. *Kvantitativa metoder*. Studentlitteratur

Esaiasson, Peter (mfl). 2012. *Metodpraktikan*. 4 uppl. Stockholm: Nordstedts Juridik.

Enander, Ann. 2005. *Människors förhållningssätt till risker, olyckor och kriser*. Räddningsverket.

Fritz, C. 1961. Disasters. I *Contemporary Social Problems* redigerad av Robert Merton och Robert Nisbet. San Diego (CA): Harcourt.

Guldåker, Nicklas. 2009. *Krishantering, hushåll och stormen Gudrun*. Diss., Lunds universitet.

Holmberg, S & Weibull, L. 2012. Förtroendet för staten i Lennart Weibull, Henrik Oscarsson & Annika Bergström (red) *I framtidens skugga*. Göteborgs universitet: SOM-institutet.

Infratek. 2014. *Kaoskollen*. Opublicerat material.

Jagers, Sverker, Martinsson, Johan & Nilsson, Andreas. 2009. *Kan vi påverka folks miljöattityder genom information?* Rapport till Expertgruppen för miljöstudier 2009:4. Regeringskansliet.

Oliver-Smith, A. 1986. *The Martyred City: Death and Rebirth in the Andes*. Albuquerque (NM): University of New Mexico Press.

Prince, S. 1920. *Catastrophe and Social Change: Based upon a Socoplogical Study of the Halifax Disaster*. New York: Columbia University.

Öhman, Susanna & Olofsson, Anna. 2009. *Kris och risk i det heterogena samhället*. Östersund: Mittuniversitet.

Vetenskapliga artiklar

Halpern-Fischer, B. L., Millstein, S. G., Ellen, J.M., Adler, N. E., Tschann, J. M. och Biehl, M. 2001. The role of behavioural experience in judging risks. *Health Psychology* 20 (2).

Mawson, Anthony R. 2005. Understanding Mass Panic and Other Collective Responses to Threat and Disaster. *Psychiatry* 68 (2).

Sandin, Per och Wester, Misse. 2009. The Moral Black Hole. *Ethical Theory and Moral Practice* 12 (3).

Weinstein, N.D. 1989. Effects of personal experience on self-protective behavior. *Psychological Bulletin* 105.

Wester, Misse. 2011. Fight, Flight or Freeze: Assumed Reactions of the Public During a Crisis. *Journal of Contingencies and Crisis Management* 19 (4).

Offentliga dokument

SOU 2014:73. *Försvarsmakten och samhället- en långsiktigt hållbar militär personalförsörjning och en modern folkförankring av försvaret.*

Prop. 2013/14:144. *Lag om sprängämnesprekursorer och redovisning av krisberedskapens utveckling.*

Elektroniska källor

Civilförsvarsförbundet. 2014. 72 timmar – ett informationstillfälle för ökad krisberedskap. <http://www.civil.se/72-timmar/> (Hämtad 2015-01-08).

Göteborgs stad. 2014. Så här klarar du dig i tre dygn – Förbered dig. http://www.emagin.se/v5/viewer/files/viewer_s.aspx?gKey=j4157m95&gInitPage=1 (Hämtad 2015-01-08).

MSB. 2014. Podcast – Om krisen kommer. <https://www.msb.se/sv/Om-MSB/Nyheter-och-press/Nyheter/Nyheter-fran-MSB/Podcast--Om-krisen-kommer> (Hämtad 2015-01-08).

SOS Alarm. 2014. Nytt system för VMA på plats den 1 september. <http://www.sosalarm.se/nyttssystemvma> (Hämtad 2015-01-08).

Övrigt

Seminarium om frivilligas och näringslivets insatser och stöd under konferensen *Skogsbranden i Västmanland- en riksangelägenhet* i Västerås 24 november 2014.

Deltagare fokusgrupp

Luftfartsverket	Roland Sandelin
Jordbruksverket	Richard Heingard
Livsmedelsverket	Mats Eriksson-Uhr
FOI	Malin Östensson
Försäkringskassan	Seppo Suomi
Riksgälden	Barbro Östman
Transportstyrelsen	Torbjörn Sjöberg
MSB	Anna Johansson
MSB	Ulrika Lindstedt
MSB	Susanne Karlsson

Medborgarnas ansvar och roll vid kriser

Syfte

Syftet med enkäten är att undersöka hur ni som arbetar inom krisberedskapssystemet på lokal och regional nivå ser på medborgarnas ansvar och roll vid en kris.

I sammanställningarna kommer dina svar att vara anonyma.

Enkäten beräknas ta ungefär 15 minuter att besvara.

Tack för din tid!

1. Hur gammal är du?

- Yngre än 30 år
- 30-39 år
- 40-49 år
- 50-59 år
- 60 år eller äldre

2. Vilket kön har du?

- Kvinna
- Man
- Annat
- Vill ej uppge

3. Arbetar du med krisberedskapsfrågor, exempelvis som beredskapssamordnare eller säkerhetschef?

- Ja

Nej, annat nämligen:

4. Hur många år har du arbetat med frågor som rör krisberedskap?

- Mindre än 1 år
- 1-5 år
- 6-10 år
- Längre än 10 år

Medborgarnas ansvar och roll vid kriser

5. Vilken är din högsta avslutade utbildning?

- Grundskola
- Gymnasium
- Folkhögskola
- Yrkehögskola eller yrkesutbildning
- Högskola eller universitet

Annat (var vänlig specificera)

6. Tidigare erfarenheter kan påverka hur man ser på risker och kriser.

Har du varit med om något som du uppfattade som en kris?

- Ja, privat
- Ja, i tjänsten
- Ja, både privat och i tjänsten
- Nej

Landsting och frivilligorganisationer

7. Välj vilket landsting/region du arbetar i

Landsting i bokstavsordning

Lista att välja från

8. Har landstinget under de senaste fem åren genomfört någon av följande satsningar för att öka medborgarnas krisberedskapsförmåga?

	Ja	Nej	Vet inte
Information på webbplats	☐	☐	☐
Informationsbroschyr som distribuerats till hushållen	☐	☐	☐
Kurser/utbildningar för allmänheten	☐	☐	☐
Kommunicerat hot och risker som finns i länet (ex. utifrån landstingets risk- och sårbarhetsanalys)	☐	☐	☐

Kommentar:

9. I vilken utsträckning bedömer du att frivilligorganisationer är en resurs i landstingets arbete under en allvarlig olycka eller kris?

- Mycket låg utsträckning
- Ganska låg utsträckning
- Ganska hög utsträckning
- Mycket hög utsträckning
- Ingen uppfattning

Kommentar:

10. I vilken utsträckning bedömer du att enskilda medborgare (spontanfrivilliga) är en resurs i landstingets arbete under en allvarlig olycka eller kris?

- Mycket låg utsträckning
- Ganska låg utsträckning
- Ganska hög utsträckning
- Mycket hög utsträckning
- Ingen uppfattning

Kommentar:

Medborgarnas ansvar och roll vid kriser

11. Har det under de senaste fem åren inträffat någon allvarlig olycka eller kris i länet då landstinget blev involverade?

- Ja
- Nej

12. Deltog frivilligorganisationer i hanteringen av händelsen/händelserna?

- Ja
- Nej
- Vet inte

13. Deltog enskilda medborgare (spontanfrivilliga) i hanteringen av händelsen/händelserna?

- Ja
- Nej
- Vet inte

14. Har händelsen/händelserna påverkat hur landstinget arbetar med enskilda medborgare och frivilligorganisationer före, under och efter en kris?

- Nej
- Vet inte

Ja, på vilket sätt:

Medborgarnas ansvar och lagen

15. Medborgarnas ansvar vid allvarliga olyckor och kriser tas upp i generella ordalag i lagtexter och propositioner.

Anser du att lagtexterna är tillräckligt tydliga för att fungera som stöd i landstingets arbete med att öka medborgarnas krisberedskapsförmåga?

- Ansvaret är tillräckligt väl definierat Ansvaret bör vara mer definierat Vet inte

Kommentar:

16. Barn och äldre personer är exempel på grupper i samhället som i lagtexter bedöms ha ett mindre ansvar än allmänheten i stort.

Finns det några ytterligare grupper i samhället som du anser har mindre ansvar vid en kris?

17. Finns det några grupper i samhället som du anser har ett större ansvar vid en kris?

18. En kris kan ha flera olika orsaker. Anser du att det är skillnad på vilket ansvar medborgarna har beroende på vad krisen har orsakats av?

- Ja
 Nej
 Vet inte

Kommentar:

Medborgarnas ansvar och roll vid kriser

Medborgarnas ansvar och agerande

Nedan beskrivs kortfattat olika situationer som kan förekomma vid kriser. Till varje situation följer några påståenden.

Svara utifrån din roll som beredskapssamordnare, eller motsvarande. Vilket ansvar anser du att enskilda bör ta? Hur bedömer du att enskilda medborgare skulle agera i de olika situationerna?

Utgå ifrån att medborgarna i påståendena är vuxna personer som förstår svenska och som inte har några sjukdomar eller funktionsnedsättningar.

Ett viktigt meddelande till allmänheten (VMA) sänds genom utomhuslarm följt av information i lokalradion och på SVT:s text-tv.

19. I en sådan situation bör medborgarna ta ansvar genom att:

	Instämmer inte alls	Instämmer inte	Varken eller	Instämmer delvis	Instämmer helt	Vet ej
Ha kunskap om vad utomhuslarmet innebär	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ha kunskap om vilka kanaler meddelandet förmedlas i	☐	☐	☐	☐	☐	☐

20. Hur många medborgare tror du kommer att:

	Ingen	Ett fåtal	Hälften	De flesta	Alla	Vet ej
Ha kunskap om vad utomhuslarmet innebär	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ha kunskap om vilka kanaler meddelandet förmedlas i	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Följa de instruktioner som ges i meddelandet	☐	☐	☐	☐	☐	☐

21. Eventuella kommentarer om medborgarnas ansvar och roll i denna situation?

Kriser kommer ofta plötsligt och utan förvarning. Åtgärder som ökar det egna hushållets förmåga att hantera kriser, såsom störningar i infrastrukturen, behöver därför göras i förväg.

Medborgarnas ansvar och roll vid kriser

22. Vad gäller förberedande åtgärder bör medborgarna ta ansvar genom att

	Instämmer inte alls	Instämmer inte	Varken eller	Instämmer delvis	Instämmer helt	Vet ej
Vara medveten om att viktiga samhällsfunktioner (ex. el, vatten, transporter) kan sluta fungera normalt vid en kris	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ha försäkringar för att täcka oförutsedda utgifter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ha kunskap om hot och risker i närområdet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Klara en kortare period av självförsörjning (täcka det egna hushållets behov av vatten, mat, värme och information)	☐	☐	☐	☐	☐	☐

23. Hur många medborgare tror du kommer att:

	Ingen	Ett fåtal	Hälften	De flesta	Alla	Vet ej
Vara medveten om att samhällsfunktioner (ex. el, vatten, transporter) kan sluta fungera normalt vid en kris	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ha försäkringar för att täcka oförutsedda utgifter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ha kunskap om hot och risker i närområdet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Klara en kortare period av självförsörjning (täcka det egna hushållets behov av vatten, mat, värme)	☐	☐	☐	☐	☐	☐

24. Eventuella kommentarer om medborgarnas ansvar och roll i denna situation?

En allvarlig naturolycka hotar och en del av invånarna i länet ska evakueras.

25. I en sådan situation bör medborgarna ta ansvar genom att:

	Instämmer inte alls	Instämmer inte	Varken eller	Instämmer delvis	Instämmer helt	Vet ej
I förväg ha en plan för att snabbt och effektivt kunna evakuera sin bostad samt en packad väska med det allra nödvändigaste	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Medborgarnas ansvar och roll vid kriser

26. Hur många medborgare tror du kommer att:

	Ingen	Ett fåtal	Hälften	De flesta	Alla	Vet ej
Tro på myndigheternas information om vikten av evakuering	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vägra lämna sina hem	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ha förtroende för offentliga aktörers förmåga att hantera händelsen och ge nödvändigt stöd	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Endast ta med den mängd packning som offentliga aktörer rekommenderar	☐	☐	☐	☐	☐	☐

27. Eventuella kommentarer om medborgarnas ansvar och roll i denna situation?

Ett förmodat terrorattentat har inträffat i länet.

28. I en sådan situation bör medborgarna ta ansvar genom att:

	Instämmer inte alls	Instämmer inte	Varken eller	Instämmer delvis	Instämmer helt	Vet ej
Söka information om händelsen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kritiskt granska information från olika källor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sjelva förmedla viktig information	☐	☐	☐	☐	☐	☐

29. Hur många medborgare tror du kommer att:

	Ingen	Ett fåtal	Hälften	De flesta	Alla	Vet ej
Söka information om händelsen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kritiskt granska information från olika källor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sjelva förmedla viktig information	☐	☐	☐	☐	☐	☐

30. Eventuella kommentarer om medborgarnas ansvar och roll i denna situation?

Sedan några dagar har medborgarna i delar av länet inte tillgång till el, värme och vatten. Varken det fasta telefonnätet eller mobilnätet i det drabbade området fungerar.

31. I en sådan situation bör medborgarna ta ansvar genom att:

Medborgarnas ansvar och roll vid kriser

	Instämmer inte alls	Instämmer inte	Varken eller	Instämmer delvis	Instämmer helt	Vet ej
Medborgare med tillgång till el, användbar/nödvändig utrustning eller mat delar med sig till grannar och bekanta.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gemensamt ansvara för att allmän ordning och säkerhet upprätthålls	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hjälpa människor de inte känner	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Fungera som en resurs till offentliga aktörers arbete med att hantera krisen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Under en begränsad tid kunna täcka det egna hushållets behov av vatten, mat, värme och information	☐	☐	☐	☐	☐	☐

32. Hur länge bör hushållen kunna täcka det egna behovet av vatten, mat, värme och information

- Mindre än 1 dygn 1 dygn 2 dygn 3 dygn Längre än 3 dygn Vet ej

Medborgarnas ansvar och roll vid kriser

33. Hur många medborgare tror du kommer att:

	Ingen	Ett fåtal	Hälften	De flesta	Alla	Vet ej
Följa råd och i den mån det är möjligt ta del av information från myndigheter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Prata med grannar och bekanta för att få information om händelsen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hjälpa människor de inte känner	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Fungera som en resurs till offentliga aktörers arbete med att hantera krisen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bege sig till närliggande orter med tillgång till el för att köpa förnödenheter och ta del av information	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Begå brott för att få tillgång till förnödenheter (mat, vatten etc.) till det egna hushållet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Begå brott för att få tillgång till förnödenheter för att sälja vidare	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Medborgare med tillgång till el, användbar/nödvändig utrustning eller mat kommer att dela med sig till grannar och bekanta.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ha förtroende för offentliga aktörers förmåga att hantera händelsen och ge nödvändigt stöd	☐	☐	☐	☐	☐	☐

34. Hur länge tror du hushållen kommer att kunna täcka det egna behovet av vatten, mat, värme och information?

- Mindre än 1 dygn 1 dygn 2 dygn 3 dygn Längre än 3 dygn Vet ej

35. Eventuella kommentarer om medborgarnas ansvar och roll i denna situation?

En smittsam sjukdom sprids i Sverige. Sjukdomen kan vara dödlig. Myndigheterna har beslutat att erbjuda gratis vaccinering.

Medborgarnas ansvar och roll vid kriser

36. I en sådan situation bör medborgarna ta ansvar genom att:

	Instämmer inte alls	Instämmer inte	Varken eller	Instämmer delvis	Instämmer helt	Vet ej
Skaffa sig kunskap om hur man undviker att bli smittas	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Följa råd för hur man undviker att bli smittad	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Följa rådet om att vaccinera sig	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vidta åtgärder för att inte föra smittan vidare (om man har insjuknat)	☐	☐	☐	☐	☐	☐

37. Hur många medborgare tror du kommer att:

	Ingen	Ett fåtal	Hälften	De flesta	Alla	Vet ej
Skaffa sig kunskap om hur man undviker att bli smittad	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Följa råd för hur man undviker att bli smittad	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Följa rådet om att vaccinera sig	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vidta åtgärder för att inte föra smittan vidare (om man har insjuknat)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ha förtroende för offentliga aktörers förmåga att hantera händelsen och ge nödvändigt stöd	☐	☐	☐	☐	☐	☐

38. Har du några kommentarer du vill lämna om medborgarnas ansvar och roll i denna situation?

En storm ledde till att delar av länet var utan el i flera dagar. Sedan en kort tid tillbaka fungerar åter distributionen av el, värme och vatten.

Medborgarnas ansvar och roll vid kriser

39. I en sådan situation bör medborgarna ta ansvar genom att:

	Instämmer inte alls	Instämmer inte	Varken eller	Instämmer delvis	Instämmer helt	Vet ej
Ha ett tillräckligt försäkringsskydd för att hantera de skador eller extra kostnader som händelsen har inneburit	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ha en hemberedskap, ex. stearinljus, matkonserver och dunkar för vatten, och därmed vara bättre förberedda för att klara framtida kriser	☐	☐	☐	☐	☐	☐

40. Hur många medborgare tror du kommer att:

	Ingen	Ett fåtal	Hälften	De flesta	Alla	Vet ej
Ha ett tillräckligt försäkringsskydd för att hantera de skador eller extra kostnader som händelsen har inneburit	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ha en mental beredskap för att bättre klara framtida kriser	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vidta praktiska förberedelser för att bättre klara framtida kriser, ex köpa hem stearinljus, batterier, matkonserver och dunkar för vatten.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

41. Eventuella kommentarer om medborgarnas ansvar och roll i denna situation?

Förbättra enskildas förmåga att hantera kriser

42. Vad anser du skulle öka medborgarnas förmåga att hantera kriser?

43. Finns det förutsättningar (kunskap, ekonomi, politiskt stöd etc.) i landstinget för att öka medborgarnas krisberedskapsförmåga?

44. Är det några aktörer, förutom landstinget, som du anser är ansvariga för att vidta åtgärder som ökar medborgarnas krisberedskapsförmåga?

45. Sommarens stora skogsbrand i Västmanland har varit i centrum under augusti månads nyhetsrapportering. Mycket fokus har legat på ansvarsförhållanden i krishanteringen, frivilligresurser som har hjälpt till i släckningsarbetet, evakuering av boende i området och ersättning till drabbade. Frivilliga, evakuering och försäkringsskydd är också saker som har tagits upp i denna enkät.

Har ditt sätt att se på dessa frågor påverkats av skogsbranden?

46. Det här är sista frågan i enkäten. Har du något övrigt du vill framföra kring enskildas ansvar och roll i kris?